

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

О.Ю. ВИСОЦЬКИЙ

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Частина II

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

О.Ю. ВИСОЦЬКИЙ

ПУБЛІЧНА
ДИПЛОМАТІЯ:
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Частина II

Дніпро
2020

УДК 005.521:32
ББК 66.06
В 53

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету суспільних наук та міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(протокол № 7 від 13 лютого 2020 р.)

Рецензенти:

Побочий І.А., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології Національної металургійної академії України (м. Дніпро);

Кривошеїн В.В., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

В 53 Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина II. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. – 48 с.

Публічна дипломатія є реалізацією м'якої влади країни на міжнародній арені, просуванням інтересів держави в світі за рахунок мобілізації підтримки закордонної громадськості. Ця підтримка досягається завдяки стимулюванню бажання закордонної громадськості споживати ідеали демократичності, раціонального управління, добропорядності, добробуту, безпеки, успішності та необмежених можливостей розвитку людського потенціалу. Дане видання є конспектом лекцій з дисципліни «Публічна дипломатія», що викладається у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара. Друга частина навчального посібника містить теми, присвячені особливостям публічної дипломатії США та Китаю.

Рекомендовано для студентів спеціальності «міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, що цікавляться проблемами міжнародної взаємодії та глобального управління.

© Висоцький О.Ю., 2020

ТЕМА 6. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США

- 1. Публічна дипломатія США у період холодної війни.**
- 2. Американська публічна дипломатія після розвалу СРСР.**
- 3. Публічна дипломатія США в Україні.**

1. Публічна дипломатія США у період «холодної війни»

Період з кінця 1940-х до початку 1990 – х рр., тобто період холодної війни або ідеологічного, економічного, політичного і військового протистояння двох імперій – СРСР і США. Завдяки цій політичній ситуації США сформували механізм публічної дипломатії для впливу на зарубіжних громадян, діяльність яких сприяла зміцненню демократичної системи в різних державах, а значить, і просуванню інтересів США в світі. У цей унікальний період протистояння політичний істеблїшмент США виробив фундаментальний план, як не допустити розширення впливу СРСР у світі. Цей план мав на увазі, по-перше, зміцнення військового потенціалу можливих союзників; по-друге, розвиток демократії у світі, що неможливо без створення особливої системи взаєморозуміння, тобто згоди націй прийняти американський зразок демократичної системи за модель свого політико-економічного розвитку і поведінки на міжнародній арені; по-третє, економічний і соціальний розвиток відстаючих держав для створення основи формування демократичної ідеології; по-четверте, створення передумов для змін в комуністичному блоці. Все це вимагало «м'яких» способів впливу на зарубіжні держави та їх населення. Зміцнення військового потенціалу союзників неможливо було уявити без навчання іноземних військових.

Розвиток політичної системи в союзних державах на основі американської моделі було основною метою всіх урядових програм обмінів, які створювали політичну еліту, орієнтовану на США. Економічний і соціальний розвиток держав передбачав масштабне навчання професіоналів у галузі економіки, політики, педагогіки, соціальної сфери тощо, а проникнення в країни комуністичного блоку було можливо тільки інформаційній пропаганді і «неполітичним» програмам обмінів, які сприяли розкитуванню радянської ідеології.

Саме в період холодної війни відбулося інституційне формування публічної дипломатії, а також з'явилися перші стратегії і перші успішні проекти публічної дипломатії США в країнах Західної Європи.

Вагомою передумовою розгортання публічної дипломатії США стала діяльність Вільяма Фулбрайта.

У вересні 1945 р.У. Фулбрайт ініціював поправку до закону про майнові надлишки, регулював виплати зарубіжних країн по ленд-лізу і продаж американського військового обладнання іншим державам. Сенатор запропонував використовувати доходи, одержувані від продажу американського майна, що знаходиться в зарубіжних країнах, на освітні обміни. Фулбрайт вибрав вдалий момент для реалізації своїх планів, оскільки ні в Конгресі, ні в Адміністрації не

знали, як вчинити з американською власністю, залишеною в інших державах, вартість якої оцінювалася від 60 до 105 млн доларів.

Транспортування майна назад перевищувала вартість самого майна, що було не вигідно. Вільям Фулбрайт в студентські роки, проведені в Лондоні, детально вивчав питання про повернення боргів союзниками після Першої світової війни. Ці знання йому стали в нагоді в справі переконання сенаторів і обговорення економічних і технічних деталей політики навчання іноземних громадян за рахунок продажу американського майна тим країнам, в яких воно було залишено.

У новій міжнародній системі програми міжнародної освіти, на думку В.Фулбрайта, виконуватимуть функцію «відлучення народів від національного суверенітету», ліквідації ксенофобії та культурних бар'єрів. Навчання політиків, чиновників і перспективних студентів в зарубіжних країнах сформує нову еліту, яка розуміє політику інших держав і їх політичну культуру, і на цьому розумінні буде ґрунтуватися система колективної безпеки.

Звідси і з'явилася знаменита концепція про «взаєморозуміння народів» у зовнішній політиці США і в публічній дипломатії.

Держдепартамент висловив свою підтримку Фулбрайту, коли останній вказав у новій редакції законопроекту, що Держдепартамент є єдиним адміністратором глобальної програми обмінів. Після того, як сенатор отримав підтримку від президента Гаррі Трумена при особистій зустрічі, Конгрес погодився з законопроектом у серпні 1946 р. Так з'явилася програма академічних обмінів В.Фулбрайта, яка була створена для формування нової еліти, здатної створити систему колективної безпеки.

Початок ідеологічного протистояння з Радянським Союзом здійснив нову революцію в розвитку публічної дипломатії США. Вперше уряд США відкрито став вказувати, що саме Програми інформації, культури та освіти будуть використовувати в якості інструменту боротьби проти конкуруючої ідеології.

Більш того, популярність радянської ідеології в світі змусила адміністрацію США почати виробляти методи ведення ефективної ідеологічної публічної дипломатії. Серед цих методів виділялися:

- 1) наявність чітких політичних цілей;
- 2) створення нового і працездатного механізму реалізації програм публічної дипломатії;
- 3) виявлення цільової зарубіжної аудиторії і ключових країн, на які повинні були поширюватися програми.

Досягнення згоди з цих питань в адміністрації США зайняло близько шести років. У 1948 р. були сформульовані цілі, в 1951-му позначені ключові регіони і цільова аудиторія, а в 1953-му були остаточно визначені політичні цілі освітніх обмінів для кожного регіону і створений механізм реалізації програм.

У формуванні стратегії міжнародної освітньої політики в нових умовах брали участь радники президента Г.Трумена, Рада національної безпеки, Пентагон і Конгрес США. Оцінка міжнародної обстановки політичним істеблішментом справила сильний вплив на подальшу освітню політику США.

Після закінчення війни всі програми админіструвалися створеним у серпні 1945 р. Відділом з питань міжнародної інформації та культури в

Держдепартаменті. Головою відділу був призначений помічник держсекретаря з суспільних зв'язків Вільям Бентон, одна із значущих фігур в області формування нової міжнародної політики США в початковий період холодної війни. Бентон був прихильником розвитку пропаганди США і стверджував, що освітні обміни – це занадто повільний спосіб впливу, який застосовується тільки щодо зарубіжної еліти, а ось фільми, радіо і друкована продукція надають швидкий вплив на масову і пасивну аудиторію.

Крім зазначених відомств, в Білому домі в 1947 р. була створена комісія радників президента з публічної дипломатії (Advisory Commission on Public Diplomacy). До її складу були запрошені представники академічної спільноти, щоб здійснювати аналіз різних програм публічної дипломатії Держдепартаменту і пропонувати наступні рекомендації для президента. Треба сказати, що дане відомство було єдиним, яке в період холодної війни мало в своїй назві слова «публічна дипломатія». Діяльність Комісії була малопомітною для дослідників, оскільки всі її звіти не були опубліковані до закінчення холодної війни, а її представники рідко запрошувалися на засідання адміністрації або Конгресу. Тільки після спроб ліквідації її діяльності в 2012 р. були опубліковані звіти даного відомства за 1947-2000 рр. і стало ясно, що експерти проводили дійсно глибокий аналіз політики уряду в сфері публічної дипломатії протягом усього періоду холодної війни.

Рада національної безпеки, створена в 1947 р., перетворилася на центр прийняття ключових рішень в області нової публічної дипломатії. У цьому ж році РНБ приступив до розробки її стратегії. Формування нової стратегії освітньої політики США в світі було викликано виключно наявністю загрози з боку СРСР і масштабними радянськими програмами пропаганди. Документи РНБ за 1947-1948 рр. свідчать про те, що американські політики були впевнені, що СРСР намагається підпорядкувати собі вільні країни, тому США повинні організувати всесвітню ідеологічну кампанію проти СРСР.

За законом Сміта-Мундта 1948 р., відділ у справах в галузі інформації та культури в Держдепартаменті був розділений на два відділи – відділ з міжнародної інформації та відділ з освітніми та культурними обмінами. Держсекретар контролював обидва відділи. Але найважливіша особливість закону полягала в тому, що програми освіти і культури здійснювалися тільки з потенційними союзниками США. Це положення виключило країни, що знаходяться у сфері впливу СРСР, зі списку учасників урядових програм США.

На подальше формування стратегії публічної дипломатії вплинули події в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні: Корейська війна і поширення ідеології комунізму в країнах Азії.

Корейська війна спонукала політичний істеблішмент США остаточно визнати, що СРСР готовий на експансію і світове панування, і оцінити це як загрозу американським інтересам. Після перемоги комуністів в Китаї почалася певна ланцюгова реакція в регіоні. Ідеологія комунізму поширюється на Індокитаї і Філіппінах, в Бірмі, Таїланді та інших країнах, що супроводжувалося внутрішніми соціальними конфліктами. Бірма, Філіппіни були охоплені громадянськими війнами. В АТР діяла тільки програма Фулбрайта на Філіппінах

і Південній Кореї. У комуністичному Китаї програми обмінів не діяли, і США ледь зуміли організувати поштову розсилку журналів про Америку з інформаційного центру в Гонконзі. Пропаганда США обмежено діяла і у В'єтнамі, оскільки французька влада не підтримувала її поширення, а також в Індонезії, Бірмі і Таїланді. Оцінюючи ці події, держсекретар Д. Ачесон визнавав, що уряд США упустив час для розвитку програм освіти, культури та інформації, які могли б призупинити поширення комуністичної ідеології в регіоні.

В таких умовах пропаганда і короткострокове інтенсивне навчання зарубіжної правлячої еліти могли змінити ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і в світі. У документах РНБ з'являється остаточне рішення про з'єднання всіх наявних програм публічної дипломатії з психологічними операціями. Це означало, що освітні обміни або культурні програми повинні виконувати в першу чергу політичні цілі, а тільки потім академічні або наукові завдання. У Конгресі, на слуханнях щодо резолюції про розширення програм публічної дипломатії, які відбулися відразу після початку Корейської війни, представники виконавчої влади заявили про формування нової стратегії публічної дипломатії, а точніше – пропагандистської війни, яка отримала назву «campaign of ideas». У липні 1950 р. на слуханнях конгресмени твердо заявляли про необхідність використання програм публічної дипломатії як інструменту стримування ідеології комунізму, оскільки йде боротьба між свободою і комунізмом, який використовує пропаганду і освіту для політичного проникнення в інші країни. Тому США повинні розширити програми інформаційних та освітніх обмінів для стримування СРСР.

Для адміністрування програм в РНБ був створений, а точніше – трансформований з міжвідомчого відділу із зовнішньої інформації Комітет з координації політичних операцій. З цього моменту відділи Держдепартаменту з питань освітніх, культурних або інформаційних обмінів втратили свій вплив на формування публічної дипломатії і стали виконавчим механізмом рішень РНБ. У серпні 1950 р. Комітет очолив Едвард Баррет, помічник держсекретаря з суспільних зв'язків. Його призначення на посаду координатора політичних операцій в РНБ сприяло вирішенню завдання з визначення цільової зарубіжної аудиторії та формуванню критеріїв відбору зарубіжних громадян для навчання в США. Для цього Е. Баррет організував проект з вивчення соціальної структури суспільства, розвитку економіки і впливу комуністичної ідеології в Японії, Кореї, СРСР, Німеччини і в країнах Близького Сходу. У конкретній державі створилася особлива програма залежності від внутрішньої ситуації і професійного складу правлячої еліти.

Іншим внеском Е. Баррета в розвиток публічної дипломатії США можна назвати проект «Нобель» з навчання нобелівських лауреатів у справі поширення ідей вільного світу.

В результаті діяльності РНБ і Конгресу остаточні політичні цілі програм публічної дипломатії були викладені в двох документах. Перший документ – це політичний звіт РНБ «Цілі і завдання США щодо захисту національної безпеки». У ньому було позначено використання програм навчання, культури та інформації для боротьби з конкуруючими ідеологіями у світі. У вузькому сенсі

передбачалося створення груп дисидентів в державах Східної Європи, що знаходяться під впливом СРСР.

Другим документом є Лист Г. Трумена до Конгресу, відомий під назвою «Кампанія правди». Цей лист містив положення про пріоритетний розвиток інформаційних та освітніх програм, що мають «швидкий вплив» на зарубіжну публіку.

Звернення президента до Конгресу починалося словами: «Важливо поширити правду про свободу і демократію через інформаційні служби, бібліотеки та обміни». Американські університети, що були, на думку президента, головною ланкою в здійсненні інформаційної програми, повинні були ще активніше направляти студентів за кордон для поширення концепції американської демократії. Далі президент заявив, що програми обмінів нерозривно пов'язані із зовнішньою політикою: «Програми обмінів так само важливі, як військова та економічна допомога іншим країнам».

Після приходу Д. Ейзенхауера, було створено незалежне інформаційне агентство США в 1953 р., щоб прибрати будь-яку основу для критики на адресу уряду США, що програми в галузі освіти, культури або інформації Держдепартаменту є політичним інструментом.

Інформаційне агентство США займалося не тільки питаннями інформаційної пропаганди, а й проводило відбір учасників освітніх програм і контролювало найважливіші для зовнішньої політики США програми навчання.

Одночасно з інформаційним агентством в Держдепартаменті діяв відділ з обмінів в галузі культури і освіти, який багато в чому здійснював дублюючі функції. Він отримав назву Служба міжнародних обмінів.

Перший директор USIA Томас Стрейберт ініціював чимало проектів розвитку діяльності інформаційного агентства. Він створив організаційну структуру, продумав стратегію розвитку агентства, сформував функції штату і організував процес відбору зарубіжних учасників програм США через агентство, обмеживши діяльність служби міжнародних обмінів в Держдепартаменті.

Для успішної реалізації інформаційних, культурних та освітніх програм директор інформаційного агентства проводив щотижневі наради з регіональними відділами Держдепартаменту та представниками ЦРУ. На таких нарадах обговорювалися одержувані біографічні дані про потенційних учасників програм і результати оцінки розвідувальним управлінням ефективності здійснення програм публічної дипломатії в зарубіжних країнах.

Було запропоновано ідею про цільову аудиторію (target groups). У 1950-1990-ті рр. поняття цільової аудиторії включало в себе еліту діючу і потенційну. Під діючою елітою Стрейберт мав на увазі такі соціально-професійні групи, як політики, журналісти та викладачі, а під потенційною елітою — активну молодь, що володіє лідерськими якостями. Більш того, тепер для кожної конкретної країни в залежності від політичної обстановки визначалася своя цільова аудиторія за допомогою формування плану реалізації програм публічної дипломатії в кожній державі (Country Plan). План складався співробітниками інформаційних центрів США в зарубіжних країнах, схвалювався американським послом і Вашингтоном. Як правило, документ складався з трьох частин. У першій частині вказувалися

цілі зовнішньої політики США, які майже не змінювалися в період холодної війни:

1) переконати населення зарубіжної країни в тому, що США є лідером вільного світу, а СРСР загрожує суверенітету держави;

2) нейтралізувати негативне ставлення до США і повсякденному житті американців.

У другій частині документа співробітники інформаційного центру або посольства США аналізували ситуацію в країні перебування і оцінювали можливості досягнення поставлених зовнішньополітичних цілей. Здійснювався аналіз ставлення населення до США і СРСР, масштабів освітньої діяльності.

СРСР і виявлялися найвпливовіші групи суспільства в сфері прийняття політичних рішень або формування громадської думки. У заключній частині вказувалися найбільш прийнятні для них програми навчання. Для більшості країн світу створювався оригінальний план розвитку міжнародної освітньої політики США, який сприяв продуманому відбору впливових громадян зарубіжних країн для навчання в США, що підвищувало ефективність цієї політики.

У підсумку подібної діяльності уряду США були сформовані стратегія і механізм публічної дипломатії. Більш того, були позначені більш конкретно соціально-професійні групи зарубіжних країн, на які спрямовані програми навчання і пропаганди. Цільова зарубіжна аудиторія ділилася на три групи. До першої входили представники уряду, журналісти, редактори газет і журналів. Друга група включала в себе викладачів вузів і вчителів шкіл. Третя група – це студенти. Ці три групи позначалися в урядових документах як *opinion-molders* (творці громадської думки). Саме для цих категорій громадян функціонували інформаційні центри, де «відібрані книги призначалися для обраної частини населення». З цього моменту в програми публічної дипломатії стали залучатися тільки ті закордонні громадяни, діяльність яких могла вплинути на громадську думку конкретної країни щодо політики США на міжнародній арені. Цей принцип відбору зарубіжних громадян залишається і сьогодні актуальним у публічній дипломатії США.

Нова стратегія публічної дипломатії позначала і пріоритетні регіони, де була проведена робота ідеологічного стримування за допомогою пропаганди і навчання. На першому місці стояли «вільні країни», на другому – держави, що знаходяться під впливом СРСР, а на третьому – держави, де розвивається Національна комуністична ідеологія. Термін «вільні країни» мав на увазі держави Західної Європи, які опинилися в епіцентрі холодної війни. Перед США стояло нове масштабне завдання – зберегти регіон Західної Європи від впливу комунізму.

У червні 1950 р. в Берліні за фінансової підтримки США відкрився Конгрес за свободу в галузі культури, який зібрав 118 інтелектуалів з 20 країн. Основною цільовою аудиторією була інтелігенція лівих поглядів, ідеологічна позиція якої могла в будь-який момент стати ворожою до США.

Ідея об'єднання європейських інтелектуалів за допомогою створення такої постійно діючої організації, як Конгрес за свободу в галузі культури, належала відділу по роботі з міжнародними організаціями ЦРУ. Цей відділ був створений в 1950 р. для координації прихованих операцій в галузі культури і освіти в

зарубіжних країнах і його очолював Томас Браден. Директор ЦРУ А. Даллес поставив перед ним завдання з формування лояльних щодо США європейських інтелектуалів.

Браден чудово знав представників інтелігенції Європи і розумів, що пропагандою і тиском їх не змусити змінити свої погляди. Тому він вирішує надати європейським інтелектуалам повну свободу в обговоренні політичних та ідеологічних питань і постійно демонструвати європейцям існування жорсткого контролю за розвитком культури в СРСР. Ядром політики Т. Брадена щодо об'єднання європейської інтелігенції навколо концепції трансатлантизму стає журнал Encounter.

Статті журналу, написані європейськими науковими колами, пропагували чотири основні ідеї: Європа не повинна бути нейтральною в період холодної війни; Європа повинна складатися в Атлантичному партнерстві з США; Європа повинна підтримувати НАТО і зовнішню політику США; Європа повинна співчувати руху дисидентів в країнах Східного блоку.

Крім масштабної діяльності Конгресу, який мав представництва в 35 країнах і видавав 20 престижних журналів, з 1952 р. в Європі починає діяти програма доктринальної війни. Програма була створена Відділом з психологічної стратегії при РНБ і мала на увазі поширення спеціально відібраних книг «серед інтелігенції та еліти, що формують громадську думку». Художня література мала демонструвати негативні риси комуністичної ідеології. Книги були розділені на три категорії:

- 1) твори, написані колишніми радянськими громадянами, які перебували на службі в уряді СРСР;
 - 2) твори колишніх членів Комуністичної партії в країнах Європи
 - 3) книги американських громадян, які зіткнулися з комуністичною ідеологією.
- Всі ці твори мали одну важливу рису – вони були автобіографічними і тому несли в собі необхідний елемент щирого переконання.

В результаті діяльності Конгресу і здійснення програми доктринальної війни за допомогою книг і журналів зовнішньополітичні відомства США в другій половині 1960-х рр. прийшли до висновку, що мета з об'єднання європейських інтелектуалів навколо ідеї про трансатлантичне партнерство та її просування в масову свідомість досягнута. Внаслідок цього в 1967 р Конгрес офіційно припинив своє існування, але журнал існував до кінця періоду холодної війни.

У 1950 р. в Гарвардському університеті майбутній радник національної безпеки, а тоді аспірант факультету державного управління Генрі Кіссінджер запропонував своєму професору і співробітнику ЦРУ У. Еліоту організувати літні школи для європейської молоді, яка в майбутньому може зайняти ключові позиції в суспільстві. Ідея Г. Кіссінджера була унікальною для системи освіти, оскільки мала на увазі навчання студентів в період канікул, а значить – зменшення шансів впливу інших ідей на вільне студентство.

Іншим мотивом звучала «необхідність надати освіченій європейській молоді шанс краще зрозуміти американську демократію». Професор У. Еліот забезпечив фінансування проекту через ЦРУ та американські фонди Форда і Фарфілда. Тема першої літньої школи звучала як «Сенс цінностей в технологічне століття», що

передбачало вивчення і проведення дискусій про цінності демократії, свободи тощо. Кіссінджер очолював програму міжнародних семінарів в Гарварді з 1951 р. по 1971 р. У підсумку, майбутній відомий політик заклав основу інтенсивного навчання зарубіжної молоді через систему літніх шкіл, яка буде використовуватися Держдепартаментом в період холодної війни.

Однак не можна не відзначити, що навчання європейської молоді перебувало на периферії політики щодо створення ідеологічного і політичного трансатлантичного Союзу. У 1950-і рр. уряд США був стурбований створенням Союзу демократичних держав через навчання тих категорій громадян, які забезпечували формування громадської думки в даний період часу, а не через 10-20 років. Це відсувало молодь на другі позиції. Однак США повернулися до проблеми створення лояльної європейської молоді наприкінці 1960-х рр., коли студентський рух охопив багато країн Європи. Тільки тоді число студентів у програмах публічної дипломатії перевищило число представників європейської еліти.

Створення, розширення і зміцнення Союзу демократичних держав вимагало здійснення демократичних перетворень Німеччини. Мета програм публічної дипломатії зводилася до наступного: переорієнтувати населення Німеччини на позитивне ставлення до принципів демократії.

Політика переорієнтації світогляду громадян офіційно називалася «перенавчанням» (re-education) і полягала в зміні політичної культури в Німеччині через систему освіти і пропаганду для подальшого включення цієї країни в союз демократичних держав. У світі немає іншої країни, на політичний розвиток якої в такій мірі вплинули США, як на післявоєнну Німеччину. Такий стан речей був пов'язаний з реаліями холодної війни, в якій розділена Німеччина опинилася в самому епіцентрі подій. Протягом довгого періоду Держдепартамент у своєму листуванні з дипломатами про публічну дипломатію підкреслював, що її програми не повинні допустити розширення впливу СРСР на Західну Німеччину, інакше вся Європа опиниться під впливом радянської ідеології. США багато чого вдалося зробити для реалізації цього завдання.

Інформаційне агентство США здійснило наймасштабніший у Німеччині проект з перекладу на німецьку мову американської літератури. За два роки з 1953 по 1955 р. було перекладено понад 340 творів американської літератури. Крім того, американські видавці на отримані від Інформаційного агентства США гранти публікували німецькою мовою і експортували до Німеччини понад мільйон примірників книг щорічно, починаючи з 1955-го р. і закінчуючи 1989 р.

Цей проект мав небувалий успіх, оскільки Німеччина досі залишається однією з країн, де твори американської літератури є найбільш затребуваними.

Іншим грандіозним проектом інформаційного агентства стало відкриття в Німеччині мережі американських інформаційних центрів. Кожне велике місто Німеччини відкрив так званий Amerika-Haus, який поширював фільми, книги та іншу інформацію про США. У Німеччині ще до об'єднання країни таких центрів було близько 140. Зараз же їх значно більше.

Серед європейських країн Німеччина займала перше місце за кількістю громадян, які навчалися в США за допомогою американських урядових програм обмінів.

Щорічно понад 5000 громадян ФРН, в основному з числа молоді, проходили навчання в США. Більшість з них вивчали принципи функціонування американської політичної системи, Конституції тощо.

Інші проекти публічної дипломатії, такі як розповсюдження американського джазу, рок-музики та голлівудських фільмів, проекти з зміни архітектури, міського ландшафту, будівництва шосейних доріг тощо, були успішно реалізовані в Німеччині за американським зразком, що призвело до відчутної американізації німецького суспільства, політичної системи та політичної культури німців.

Зазначені європейські проекти стали першими масштабними заходами публічної дипломатії США. Вони досягли основної мети: зупинити вплив антиамериканської ідеології в країнах Західної Європи. У підсумку подібної проектної діяльності США публічна дипломатія зуміла здійснити демократизацію і американізацію країн Західної Європи, а також зупинити вплив радянської ідеології в даному регіоні. До початку 1960-х рр. американський уряд визнавав, що європейські проекти публічної дипломатії можна згортати і направляти ресурси в інші регіони такі, як Близький Схід, Африка, Латинська Америка, а також країни Східної Європи і СРСР.

Процеси деколонізації, створення незалежних держав на території колишніх європейських колоній в Азії, Африці, Латинській Америці і Близькому Сході і політичні процеси, які захоплювали нові держави, об'єктивно підштовхували США і СРСР до розширення свого впливу у всіх регіонах, до створення союзників за допомогою підтримки національних рухів, військових переворотів та ін. Подібна політика вимагала мобілізації ресурсів м'якої влади, щоб утримувати країни, що розвиваються в своєму блоці і проводити необхідні реформи в політичній, економічній та освітній сферах, виходячи зі своїх ідеологічних уподобань.

У вересні 1961 р. план Маршалла для країн, що розвиваються був схвалений Конгресом у вигляді **Закону про закордонну допомогу**. Питання про надання допомоги країнам, що розвиваються, було не тільки економічним питанням. В рамках економічної та технічної допомоги закон створював масштабні програми навчання бізнесменів, менеджерів, фермерів тощо, а також представників Збройних сил країн, що розвиваються. Програми навчання фахівців і представників кіл бізнесу носили назву «технічні програми», а спрямовані на підготовку офіцерів і солдатів – «військові програми навчання».

Закон охоплював країни Латинської Америки, Близького Сходу та АТР. Закон про закордонну допомогу діє і в даний час. Він консолідував всі програми навчання, які встановлювалися окремими положеннями в різний час. Закон має такі розділи як:

- 1) програми з розвитку освіти в зарубіжних країнах;
- 2) програми Міжнародного військового навчання;
- 3) програми з розвитку демократії в різних регіонах світу.

Ці програми припускали розробку урядом США спеціальних програм навчання фахівців: у першому випадку – академічних кіл; у другому – військового персоналу і студентів; в третьому – чиновників і політиків.

Для реалізації різних програм публічної дипломатії в країнах, що розвиваються, створювалася особлива організація при Держдепартаменті – Агентство міжнародного розвитку.

До складу нової організації увійшли такі відомства, як Адміністрація економічного співробітництва, створена в 1948 р. для реалізації плану Маршалла, Агентство з взаємної безпеки, створене в 1951 р. для реалізації програм навчання і військової допомоги, Адміністрація зовнішніх операцій, створена в 1953 р. для контролю та реалізації за всіма існуючими програмами допомоги США і пов'язаними з ними проектами в галузі освіти та інформації, і, нарешті, Адміністрація міжнародного співробітництва, створена в 1955 р. для реалізації програм допомоги у невійськових галузях. Іншими словами, адміністрація Дж. Кеннеді консолідувала всі програми і відомства, що мають відношення до програм зарубіжної допомоги, у вигляді нового закону і нового відомства. Наріжним каменем всіх програм зарубіжної допомоги були програми в галузі освіти, оскільки саме вони, на думку адміністрації США, забезпечували рух реформ у всіх областях – політиці, економіці, культурі та освіті.

Були створені регіональні і так звані функціональні відділи в агентстві. Перші відали питаннями надання допомоги країнам в таких регіонах, як Африка, Близький Схід і Південна Азія, АТР і Латинська Америка.

Функціональні відділи займалися особливими проектами в галузі політичних кампаній, освіти, медицини тощо.

Два відділи, які безпосередньо займалися проектами публічної дипломатії США. Це відділ освіти та відділ американських навчальних закладів за кордоном. Через ці відділи Агентство фінансувало навчання зарубіжних фахівців у сфері сільського господарства, промисловості, адміністративних працівників вузів, бізнесменів і представників демократичних організацій. Всі фахівці відбиралися в залежності від їх корисності в справі реформ, що проводяться урядом США в інших країнах. Американські експерти оцінювали загальну економічну, політичну і військову обстановку в країні, що розвивається.

Основним адміністратором навчальних закладів США в інших країнах був відділ американських навчальних закладів за кордоном. Відділ відповідав перед Агентством за просування зовнішньополітичних інтересів Вашингтона через діяльність американських університетів і шкіл, створених колись фондами або неурядовими організаціями. Їх фінансування надавалося не безпосередньо, а через американських посередників, які створювали ці університети, або через Американські Ради піклувальників подібних освітніх установ.

З кожним з посередників Агентство міжнародного розвитку укладало контракт про фінансування та реалізацію особливих завдань. Відділ контролював два найважливіших компоненти життєдіяльності американських університетів і шкіл за кордоном. Перший – виконання поставлених зовнішньополітичних завдань, другий – поширення американської моделі освіти в регіоні.

Демографічний вибух у країнах третього світу та активна політична позиція молоді зумовили кардинальні зміни у публічній дипломатії Дж. Кеннеді. Число молоді швидко збільшувалося. В Індії та Пакистані – 60 %, Індонезії – 61 %, Бразилії – 64 %, Венесуелі – 72 %, Іраку, Єгипті та Південній Кореї – 75% населення становила молодь до 25 років. Більшість молодих людей брали активну участь у політичному житті: молодь складала ядро повстання в Угорщині, організовувала демонстрації в Японії проти приїзду президента Д. Ейзенхауера, здійснила політичні перевороти в Кореї, Туреччині і т.д. Однак молоді люди, налаштовані проти свого уряду, часто ставали прихильниками соціалізму, і багато з них опинялися на вершині влади в своїй країні через політично нестабільну ситуацію. Все це змушувало адміністрацію Кеннеді робити кроки з надання ідеологічного впливу на молодь країн третього світу.

У країнах Латинської Америки та Африки були організовані семінари з вивчення демократії, які охопили 80 % вузів цих регіонів. Також США ініціювали одну з наймасштабніших своїх програм – навчання в США тінейджерів (Teenager program). До 1960-х рр. в подібній програмі брала участь тільки молодь Німеччини щорічно близько 4000 школярів 14-18 років з країн, що розвиваються відбиралися урядом США і попрямували в американські сім'ї для вивчення повсякденного життя в США протягом року. В якійсь мірі США вдалося контролювати Міжнародний молодіжний рух. Однак масштаби радянської публічної дипломатії зменшували ефективність програм навчання молоді.

Період 1960-х рр. став найбільш плідним у публічній дипломатії США в країнах Латинської Америки. До початку 1960-х рр. США усвідомили, що вплив комуністів на Кубі загрожує інтересам США на латиноамериканському континенті.

Американська публічна дипломатія сконцентрувалася в дев'ятнадцяти країнах Латинської Америки, виключаючи Кубу, і мала три особливих риси, які відрізняють дану політику від політики США в інших регіонах. По-перше, це висока активність американських компаній, розташованих в державах регіону, в політиці навчання латиноамериканських менеджерів в галузі економіки та адміністрування бізнесу. По-друге, масштабне навчання представників Збройних сил латиноамериканських країн, число яких перевищувало чисельність учасників академічних обмінів в кілька разів. По-третє, інтенсивне навчання латиноамериканської молоді в США. Передбачалося, що підготовлена в США молодь 1960-х рр. і представники кіл бізнесу очолять процеси інтеграції в регіоні через 20-30 років, а військові фахівці забезпечать оборонний союз в Західній півкулі.

Американські компанії брали активну участь у програмах навчання менеджерів і студентів, а також у створенні системи вищої освіти в регіоні.

Тільки в Бразилії 215 американських компаній з середини 1950-х і до початку 1960-х рр. надали стипендії на навчання 100 000 фахівцям і студентам. За даними уряду США, до 1964 р. більше мільйона громадян Бразилії стали учасниками програм освіти США.

Навчання молодого покоління латиноамериканців (третя особливість міжнародної освітньої політики США) також розглядалося як основна ланка у

створенні регіональної безпеки. Молодь, як вважали США «схильна до впливу з боку комуністичних рухів і має невірне уявлення про США». США ініціювали проекти з ліквідації цих «невірних» уявлень про себе за допомогою створення спеціальних програм навчання. Наймасштабнішим і ефективним проектом уряду США в цьому напрямку було, на наш погляд, створення двомовних освітніх та інформаційних центрів. Система двомовності збільшила число відвідувань центрів молоддю, яка не знає англійської мови. За кілька років США створили 120 двомовних інформаційних центрів, які зробили англійську мову вельми популярною для більшості студентів. Тільки в Аргентині протягом одного року 18 000 студентів вивчили основи англійської мови в 15 таких центрах, а в Мексиці – 27 000 громадян за цей же період. Знання англійської мови сприяло формуванню молоді, що позитивно ставиться до США.

Іншим способом впливу на молодь було навчання лідерів латиноамериканських молодіжних організацій різного ґатунку. Представники молодіжних організацій розміщувалися в кампусах університетів США, де їм інтенсивно пропагувалося американське студентське життя, а саме такі її риси, як самоврядування і демократизм. І, нарешті, реформування системи вищої освіти регіону, яка модернізувалася за американським стандартом, з набором американських дисциплін про демократію і громадянське суспільство, також було способом створення лояльної молоді в країнах Латинської Америки. Майже всі ВУЗи континенту мали контракти з урядом США щодо модернізації навчальних програм і методів.

Не можна не відзначити вплив США на ВУЗи країн Латинської Америки. У всіх ВУЗах шістнадцяти країн Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Болівія, Венесуела, Колумбія, Коста-Ріка, Домініканська республіка, Еквадор, Ель Сальвадор, Гватемала, Гаїті, Гондурас, Мексика, Нікарагуа, Перу, Уругвай, Чилі) була реалізована програма з перенавчання молодих викладачів і впровадження нових дисциплін в галузі міжнародних відносин, історії, політичних наук тощо. Молоді викладачі країн Латинської Америки проходили короткочасне стажування в одному з вузів США, а після повернення були зобов'язані впровадити нові дисципліни.

Щоб повернути студентів у бік США і відвернути їх від комуністичних ідей і політичної боротьби, США впровадили певний набір курсів лекцій в галузі соціальних наук, читаних з точки зору американських підходів та ідей. Соціологія, географія, політологія, економіка, демографія, культурна антропологія і методи дослідження в соціальних науках стали частиною навчального плану вузів.

На подальший розвиток публічної дипломатії США в кінці 1970-х-1980-і рр. вплинули такі фактори, як вибух дисидентського руху після підписання Гельсінських угод і проголошення Дж. Картером концепції про захист прав людини.

Наприкінці 1970-х-початку 1980-х рр.у країнах Східної Європи набирає ще більшої сили рух дисидентів завдяки підписаним у Гельсінкі угодам. Якщо США і вплинули на просування демократії і падіння комунізму в країнах Східної

Європи, то багато в чому через Гельсінський процес, який дозволив американському уряду вимагати від СРСР дотримання прав людини.

Зовнішньополітична концепція про захист прав людини була основоположною для президента Картера і передбачала масштабну підтримку різних демократичних рухів у світі. Картер вважав, що економічна, технічна, військова та освітня допомога зарубіжним країнам повинна створити умови для дотримання прав людини.

Для реалізації нових програм в Держдепартаменті створювався особливий відділ з прав людини, який координував програми пропаганди інформаційного агентства і ЦРУ з програмами міжнародних обмінів. Відділ розробляв способи реалізації Концепції Картера в кожній конкретній державі. У вересні 1977 р. РНБ разом з представниками даного відділу погодив питання про пріоритетну країну Східноєвропейського блоку, де можливі різні форми підтримки дисидентського руху через обміни в галузі культури, освіти, а також через радіопропаганду. Польща була названа як пріоритетна держава, за нею слідували Румунія, Угорщина.

В результаті прийнятих рішень США стали здійснювати підтримку таким польським дисидентським організаціям, як Рух захисту людських і громадянських прав, Комітет захисту робітників, Летючий університет і пізніше Солідарність. Центром неформальної та альтернативної вищої освіти стає Летючий університет. Викладачі університету читали лекції і проводили семінари для прогресивної молоді приватно – на квартирах або в церквах. Університет влаштовував виставки, встановлював контакти із західноєвропейськими країнами, випускав книги і журнал.

У 1983 р. США був створений Національний фонд на підтримку демократії, який повинен був відкрито підтримувати організації, які спрямовують свою діяльність на розвиток ліберальних інститутів в комуністичних країнах. Була створена особлива група планування публічної дипломатії, і один з постійно діючих комітетів групи розробляв програми фінансової допомоги та навчання демократично мислячого населення країн Східної Європи. У слові «організації» полягала основна відмінність підходів попередніх адміністрацій США і уряду Р. Рейгана. Не поширення ідей, а створення цілком конкретних неурядових організацій в країнах Східної Європи, діяльність яких буде спрямована на демократизацію політичного режиму, було суттю публічної дипломатії Р. Рейгана.

За допомогою створеного національного фонду на захист демократії польські дисиденти зуміли збільшити число публікацій заборонених книг. Від фонду надходили фінансова допомога сім'ям ув'язнених дисидентів і книги про основи створення демократії. Все видавниче обладнання, папір і авторські гонорари оплачувалися фондом. У Чехословаччині фонд фінансував організацію «Хартія 77» і її проект з налагодження мережі дисидентських організацій в країні і за кордоном і створення координаційного центру.

Адміністрація Р. Рейгана зуміла домовитися з керівництвом Радянського Союзу про включення студентства країн Східної Європи в програми обмінів США. Поширення освітніх програм США на студентів було заповітною метою

американської адміністрації. Рейган так позначив мету навчання студентів: ліквідувати комуністичний контроль над молоддю.

Судячи з кількості навчених студентів в період правління адміністрацій Р. Рейгана і Дж. Буша, яке в 1985 р. було потроєно, а в 1989-му помножилося в чотири рази в порівнянні з кількістю студентів в США з країн Східної Європи в 1975-1976 рр., США досягли зазначеної мети і ступінь впливу на суспільства цього регіону зросла в кінці періоду холодної війни. Крім студентів, адміністрації Рейгана вдалося розширити соціальний склад учасників програм, що призвело до розширення ліберальної опозиції серед інтелектуалів. Саме ці групи суспільства стали на чолі революцій у Польщі, Угорщині та Чехословаччині наприкінці 1980-х рр.

В результаті виконання планомірної культурної, інформаційної та освітньої політики в країнах Східної Європи Р. Рейган заявив, що Америка знову набула впевненості в тому, що до цінностей демократії і незалежності прагнуть всі нації. Тому США мають намір протистояти загрозі демократичним інститутам з боку СРСР і підтримати демократичні революції. Єдине, що ще залишилося зробити президенту, – переконати політичного лідера СРСР М. Горбачова в розширенні програм обмінів між США і СРСР.

На Женевській зустрічі між Рейганом і Горбачовим в листопаді 1985 р. президент США чітко доніс до радянського лідера намір про масштабне збільшення освітніх обмінів між США і СРСР для «встановлення більш тісного спілкування між двома суспільствами, оскільки взаємна недовіра робить світ більш небезпечним». Пропозиції президента стосувалися таких програм, як перепідготовка радянських вчителів початкової та середньої школи, впровадження нових методик викладання англійської мови та історії, а також навчання радянських студентів, що спеціалізуються в галузі соціальних і гуманітарних наук. Радянський лідер М. Горбачов погодився, і вже в серпні 1986 р. закінчилася робота представників США і СРСР зі складання тринадцяти домовленостей в галузі освіти.

Президент Р. Рейган, усвідомлюючи важливість здійснення домовленостей, скрупульозно ставився до планування проектів публічної дипломатії в країнах Східного блоку, здійснюваного в надрах РНБ. Була створена міжвідомча група планування, а також призначений окремий радник президента з публічної дипломатії в регіоні. В результаті ретельної підготовки і домовленостей з СРСР Інформаційне агентство США отримало політичну та економічну можливість поширити на радянську молодь у віці від 16 до 25 років програми Фулбрайта, Хемфрі і «Міжнародний гість». Більш того, в США запрошувалися представники громадських організацій, що з'явилися в період перебудови у великих містах, відкривалися американські культурні центри, а в університетах з'явилася навчальна дисципліна «Північноамериканські дослідження».

Рональд Рейган був задоволений результатами здійснення проектів США в регіоні, але вказував, що угоди в Женеві з обмінів є тільки початком «для реалізації завдання з радикального розширення контактів».

Наступним етапом розвитку публічної дипломатії адміністрації Р. Рейгана стало розширення програм вивчення держав Східної Європи. Був прийнятий

закон, який санкціонував програми американських дослідників, проголошував, що вивчення східноєвропейських країн є необхідною умовою для успішного здійснення зовнішньої політики в цьому регіоні. Університети США отримали додаткові бюджетні асигнування на наукові відрядження американських вчених і студентів для збору матеріалу і проведення досліджень в державах Східної Європи. Координатором програми і центром накопичення дослідницьких матеріалів був спеціально створений Консультативний Комітет з вивчення Східної Європи. Комітет, що перебував у складі Держдепартаменту, складався з держсекретаря, міністрів оборони і освіти, глави Бібліотеки Конгресу, а також президента Асоціації американських університетів. Комітет фінансував дослідження американських вчених і акумулював інформацію про держави Східної Європи. Він поступово перетворився на головний консультаційний орган при президентові з питань взаємовідносин між США та країнами Східної Європи.

До середини 1980-х рр. адміністрації Р. Рейгана вдалося мобілізувати активну частину населення і повернути довіру до США як до держави, яка підтримує країни Східної Європи під час нового повстання.

Президент Р. Рейган буквально зламав радянський контроль в країнах Східної Європи за допомогою здійснення жорстких економічних санкцій і систематичної підтримки дисидентського руху через програми публічної дипломатії. У червні 1989 р., під час візитів до Польщі та Угорщини, новий президент Дж. Буш-старший заявив про те, що нові країни демократії будуть підтримані за допомогою фінансової допомоги і різноманітних програм публічної дипломатії.

У листопаді 1989 р. відомий закон про підтримку демократії в державах Східної Європи (Support Eastern Europe Democracies або SEED) був підписаний Дж. Бушем, а в 1990 р. колишні союзники по антигітлерівській коаліції підписали угоду про об'єднання Німеччини і, нарешті, в 1991 р. стався розпад СРСР. Ці дати вважаються кінцем періоду холодної війни, і з цього моменту публічна дипломатія США була спрямована на відкрите формування структур демократичного суспільства і американізації нових держав Східної Європи.

2. Американська публічна дипломатія після розвалу СРСР

Період 1990-х рр. став свідком найбільш непростих подій на світовій арені. Зникнення СРСР як основного ідеологічного ворога США, розпад Східного блоку, швидка демократизація країн Східної Європи, поява нових незалежних держав на території колишнього СРСР стали основою для трансформації публічної дипломатії США.

Її програми та інститути стали сприйматися американським суспільством як релікти холодної війни, які повинні підлягати знищенню або реформуванню. Інформаційне агентство США, Агентство міжнародного розвитку в одну мить перетворилися в історичне минуле, викликаючи критику з боку американців, конгресменів і засобів масової інформації. У цей період дані відомства пройдуть через глибокі трансформації, скорочення фінансування з боку Конгресу, і врешті-решт Інформаційне агентство буде закрито в 1999 р. В цілому публічна дипломатія США в 1990-і і на початку 2000-х рр. пройшла період перетворень.

Багато програм були скорочені через непотрібність в країнах Латинської Америки і Близького Сходу. Однак вперше американські програми публічної дипломатії були відкрито спрямовані в країни пострадянського простору для реалізації тільки одного завдання – побудови демократії. Крім цього, Агентство міжнародного розвитку і його програми в області створення політичних партій, неурядових організацій (НУО), навчання депутатів парламентів і уряду отримали новий поштовх для розширення і поширення в країнах пострадянського простору. Росія, Україна і Грузія стали пріоритетними державами в публічній дипломатії США.

З появою впевненості в американському суспільстві, що повернення нової холодної війни неможливо, питання про існування механізму публічної дипломатії було поставлено на порядок денний в Конгресі США. Після виборів у 104-й Конгрес США (1995-1996 рр.) республіканці, що зайняли більшість місць у двох палатах, почали інтенсивну кампанію критики курсу зовнішньої політики і публічної дипломатії Білла Клінтона. Вони стверджували, що вирошування демократії в зарубіжних країнах – справа важка і не завжди виправдана з точки зору витрачених коштів. Тому більш прийнятними для США можуть стати концепції про національну єдність, підтримку балансу сил і збереження економічної і військової переваги США в світі. При цьому США слід посилити підтримку пострадянських держав, захистити їх від російського впливу за допомогою розширення НАТО на схід, що, в свою чергу, може розглядатися як альтернатива відродженню могутності Росії. Ідеї республіканців у стрункішому вигляді були викладені лідером більшості в Сенаті Б. Доулом у статті «Визначаючи глобальне майбутнє Америки» навесні 1995 р. Такі його пропозиції, як розширення вплив США в Європі; розширення вплив США в Азії; посилення безпеки в Західній півкулі; розширення доступу США до нафтових ресурсів в зоні Перської затоки та інші стали передумовами трансформації зовнішньої політики США.

Боротьба між республіканською більшістю в Конгресі і демократичною адміністрацією, що розгорнулася з питання реформи всієї системи організації зовнішньої політики США, призвела до реорганізації інститутів публічної дипломатії США. Реформа, спочатку запропонована республіканцями, включала в себе пункти про скорочення фінансування програм зарубіжної допомоги і програм обмінів, а також про реорганізацію федеральних агентств, безпосередньо пов'язаних з адмініструванням програм публічної дипломатії (Інформаційного агентства і Агентства міжнародного розвитку) і їх включення до складу Держдепартаменту.

У жовтні 1999 р. Інформаційне агентство, раніше формально незалежне від Держдепартаменту, знову стало відділом у зовнішньополітичному Міністерстві. Відділ повернув свою колишню назву з 1945 р. – Управління з інформаційних програм і міжнародних обмінів. Посада директора агентства усувалася і знову, як в 1947-1949 рр., засновувався пост помічника держсекретаря з публічної дипломатії.

Однак Агентство міжнародного розвитку зберегло свій статус і в підсумку зайняло місце Інформаційного агентства як основного механізму реалізації програм публічної дипломатії. Але замість програм в області інформації,

культури та освіти, які домінували серед проектів ліквідованого Інформаційного агентства в період холодної війни, Агентство міжнародного розвитку розвивало програми в області створення партій і неурядових організацій, підготовки політиків і проведення виборів. Публічна дипломатія США стала набувати стійких рис політизованого інструменту, який використовувався для зміни внутрішнього економічного і політичного життя інших країн. Класична культурна дипломатія у вигляді обмінів вченими і студентами, проведення виставок і концертів стала відходити на другий план.

Агентство міжнародного розвитку США у 1990-ті роки стало основним механізмом здійснення американізації економічного і політичного життя країн пострадянського простору за допомогою проектів публічної дипломатії.

Агентство міжнародного розвитку є особливим інструментом політики уряду США у сфері здійснення демократичних виборів у різних країнах. Вже кілька десятиліть Агентство надає допомогу та проводить навчання лідерів продемократичних партій: наприклад, в 1980-ті рр. були організовані демократичні вибори в Болівії, Перу, Гондурасі, Гватемалі і Домініканській Республіці; на початку 1990-х рр. Агентство міжнародного розвитку США фінансувало демократичні рухи в країнах Східної Європи. На початку 1990-х рр. була створена спеціальна організація – Демократичний корпус. Вона була своєрідним посередником між федеральним урядом США і пострадянськими країнами. Корпус розподіляв гранти для проектів місцевих організацій, спрямованих на розвиток вільної преси, освітніх семінарів та представницьких органів влади. Однак найактивнішими американськими організаціями, які створювали партії, були Національний демократичний інститут, Міжнародний республіканський інститут і Національний фонд на підтримку демократії. Будівництво партій, розвиток НУО, створення коаліції між партіями, неурядовими організаціями і ЗМІ, а також загальний розвиток громадянського суспільства – так Агентство міжнародного розвитку характеризувало свої завдання на пострадянському просторі у 1990-ті рр. Всі ці партнери Агентства міжнародного розвитку надали істотну фінансову підтримку політичним організаціям, виділяючи кошти на створення, розвиток партій і навчання її лідерів.

З 1995-1996 рр. Конгрес і адміністрація США стали висловлювати заклопотаність можливим відродженням російського імперіалізму, тобто бажанням Росії впливати на країни колишнього СРСР. Риси нового російського імперіалізму, на думку конгресменів, підтверджувалися наступним: включення у зовнішньополітичну доктрину Росії права на захист інтересів російських громадян, які проживали на території інших республік СНД; протистояння бажанням США взяти під свій контроль ядерне озброєння України; втручання Росії в громадянську війну в Таджикистані і встановлення там промосковського режиму; втручання Російської держави у внутрішні справи Молдови, Грузії і т.д. Крім того, Вашингтон був стурбований бажанням уряду Росії протидіяти поширенню впливу США в інших країнах колишнього СРСР. Своєчасна підтримка країн колишнього СРСР і розвиток проамериканської демократії могли забезпечити повний відрив від російського впливу.

Дванадцять держав пострадянського простору були позначені урядом США як мішені публічної дипломатії. Вже до початку 2000-х рр. в програмах навчання уряду США для лідерів НУО, ЗМІ та членів урядових структур брали участь понад 100 000 громадян з усіх 12 країн СНД. Багато випускників американських програм і сьогодні займають високі державні позиції в уряді, банках, партійних організаціях.

3.Публічна дипломатія США в Україні

Починаючи з середини 1990-х рр. Україна стала займати перше місце за обсягами коштів, що вкладаються для розвитку демократії. За нею слідувала Грузія. У 2000-2004 рр. Україна і Грузія стали отримувати безпрецедентне за обсягами фінансування програм публічної дипломатії. США фінансували масштабні програми навчання лідерів партій, членів уряду, журналістів і керівників НУО. Створення мережі лідерів-реформаторів стало позначатися як вірний і ефективний спосіб реформування політичного устрою пострадянських держав. Знамениті програми навчання для діючої еліти (International Visitor Program) і еліти потенційної (Muskie Program) також найбільш активно працювали тільки в цих двох країнах, що швидко призвело до формування проамериканської правлячої еліти.

У 2004 р. уряд США запросив до участі в програмах навчання, обміну та ін. понад 65 000 громадян України. Це було пов'язано насамперед з проведенням президентських виборів 2004 р. Більшість учасників програм США вивчали принципи партійного будівництва і політичної діяльності. Грузія також показувала зростання числа громадян, задіяних урядом США у своїх програмах. Однак цифри значно відрізняються. Після 2004 року відбулося зниження числа учасників програм і обсягів фінансування програм публічної дипломатії в силу досягнутих результатів.

Перед публічною дипломатією США були поставлені наступні завдання: здійснити реформи у виборчій системі пострадянських держав, змінити недемократичні і тоталітарні режими за допомогою створення нових партій, вільних ЗМІ і НУО.

На просування демократії в країнах СНД було виділено 641 млн доларів в 1996 р. На першому місці перебувала Україна, якій були надані 225 з 641 млн доларів. Причинами такого пріоритету називалися демократичні реформи, що проводяться в країні, і необхідність забезпечення безпеки атомних реакторів. Грузія в ті роки солідно відставала від України, і їй призначалося тільки 30 млн доларів на побудову демократії.

Причиною допомоги Україні у створенні демократії буде названа важлива геополітична та економічна роль України в Центральній і Східній Європі. Крім того, Україна є членом найбільших міжнародних організацій, зокрема Ради Європи, а також вона висловила бажання увійти в інші «європейські та трансатлантичні організації».

У середині 1990-х рр. Агентство міжнародного розвитку було визначено як основний механізм реалізації програм публічної дипломатії, пов'язаних з

політичним устроєм України. Однією з цілей Агентства ставилася реалізація геостратегічних інтересів США в тих країнах, де воно функціонує.

Всі кошти, що виділяються з Конгресу США на реалізацію програм у політичній сфері в Україні, спрямовувалися в Агентство міжнародного розвитку і в його представництво на Україні, яке було відкрито на початку 1990-х рр. Основними партнерами в реалізації даного завдання стали такі видатні організації як Національний демократичний інститут, Міжнародний республіканський інститут, фонди «Євразія» і «Internews Network», IREX та ін. Відмінною особливістю роботи Агентства є мережевий принцип розподілу фінансових ресурсів. Агентство міжнародного розвитку тільки розробляло рамкові програми публічної дипломатії і стежило за їх виконанням на Україні, а зазначені партнери Агентства формували більш конкретні грантові програми для своїх грантоотримувачів в Україні. У підсумку, місцеві українські неурядові організації ставали остаточними механізмами з реалізації проектів Агентства міжнародного розвитку, причому учасники проектів могли і не підозрювати, що джерелом фінансування їх діяльності є США.

Українські організації, які отримували гранти від Агентства міжнародного розвитку, Національного демократичного інституту або Міжнародного республіканського інституту, повинні були підготувати звіт про реалізацію проекту.

Більшість проектів досліджуваного періоду присвячені створенню прозорості у виборній системі України.

У 1995-1996 рр. Агентство міжнародного розвитку створює особливу програму демократизації України, яка отримала назву «Демократія і управління».

Українське відділення Агентства реалізувало кілька проектів в рамках цієї масштабної і рамкової програми, які були пов'язані з програмами публічної дипломатії: створення партій, незалежних ЗМІ, НУО і розвиток громадянського суспільства, здатного на політичні акції і проведення прозорих виборів. На підставі аналізу документів Агентства міжнародного розвитку, Конгресу США, а також українських організацій не можна не побачити, що США приділяли величезну увагу проблемі проведення виборів і перемоги ліберальних кандидатів і партій.

Проекти Агентства міжнародного розвитку були сконцентровані в області законодавства, партійного будівництва та створення нових НУО і ЗМІ.

В Україні Агентству міжнародного розвитку вдалося протягом тривалого часу підтримувати і розвивати політичну активність неурядових організацій і громадян в цілому. Основними методами реалізації проектів були тренінги, конференції, семінари, круглі столи для спостерігачів, представників НУО, ЗМІ, політичних партій, депутатів парламенту. Агентство міжнародного розвитку займалося виданням інструкційних брошур, листівок, залучало молодь до організації вуличних заходів, а також за допомогою організації стажерських програм впроваджувало своїх грантоотримувачів в урядові кола.

Всі проекти публічної дипломатії США, пов'язані з політичним розвитком України, можна розділити на наступні напрямки. Перший напрямок – це зміна законодавства, пов'язаного з проведенням виборів, функціонуванням партій і НУО. Другий напрямок – створення партій і навчання спостерігачів для виборів.

Третій напрямок – створення незалежних ЗМІ. Четвертий напрямок – створення мережі НУО для молодих активістів.

Починаючи з 1996 р. Агентство міжнародного розвитку стало активно проводити навчання урядових осіб і політиків – близько 700 осіб щорічно. Таке навчання призвело до того, що президент Кучма використовував експертів Агентства міжнародного розвитку для створення нового законодавства в галузі державних законів та приватного підприємництва. Пізніше у 2005 р. на кошти, виділені Агентством міжнародного розвитку, Національний демократичний інститут провів спеціальну програму допомоги українському уряду, яка полягала у вдосконаленні методів управління країною та впровадженні молодих кадрів у вищі ешелони української влади. Були організовані курси для стажистів при українському парламенті, після закінчення яких 40% стажерів були поставлені на високі пости (члени Центральної виборчої комісії, заступник міністра з молодіжної політики, заступник міністра юстиції). У підсумку за 10 років програми Агентства міжнародного розвитку створили «пул» лояльних політиків і експертів, які змінили основний Закон України і сформувавши легальну базу для проведення виборів на багатопартійній основі.

Для проведення успішних виборів потрібні партії і лідери, орієнтовані на США. Однак Партія комуністів була популярна в Україні, що викликало заклопотаність з боку США. Крім цього, американські експерти стверджували, що у Верховній Раді не існує системи партійної приналежності, а більшість членів парламенту не сприйнятливі до основних норм демократичних процедур. Для створення нових партій демократичного спрямування в середині 1990-х рр. Агентство міжнародного розвитку стало розробляти масштабну програму партійного будівництва на Україні під назвою «Political Process and Party-Building Program». Основне завдання програми – сформувати партії і навчити їх лідерів і активістів основам політичних технологій.

У 1995 р. почалися широкомасштабні семінари для створення партійних і політичних коаліцій. Національний демократичний інститут і Міжнародний республіканський інститут провели серію семінарів для українських парламентарів і політиків місцевого рівня. Був створений Комітет виборців України (the Committee of Voters of Ukraine), метою роботи якого була і є досі мобілізація громадян у період виборів, а також здійснення моніторингу виборів. Дана діяльність США призвела до організації перших демократичних і прозорих виборів до Верховної Ради в 1995 р. Агентство міжнародного розвитку зуміло мобілізувати понад 4000 волонтерів для здійснення моніторингу виборів. А в 1998 р. Агентство міжнародного розвитку домовилося з Центральною виборчою комісією України про проведення централізованого навчання 15 000 спостерігачів. У підсумку, дві провідні організації в області проведення виборів опинилися під контролем уряду США. До 2004 р. Комітет виборців України стане стратегічним ресурсним центром для мобілізації НУО України, пов'язаних із залученням виборців на виборах і проведенням політичних акцій, а ЦВК України буде майже повністю залежати від технічної допомоги, що надходить від Агентства міжнародного розвитку.

Починаючи з 2000 р. партійне будівництво стало набирати серйозні масштаби. Близько 85 млн доларів щорічно спрямовувалося на формування партій в Україні. Це в три рази більше коштів, які прямували в Росію. І тільки 28 млн були спрямовані на програми обмінів в галузі культури і освіти. Партійне будівництво проходило успішно, оскільки США зуміли створити міцний людський продемократичний капітал: понад 16 000 активних громадян України вже пройшли навчання в даній області починаючи з 1993 р., а в 2001 р. число партійних лідерів, навчених в США, досягло небувалої цифри – 2300 осіб, що в чотири рази більше, ніж у попередні роки. До 2005 – 2006 рр. щорічно уряд США проводив навчання понад 2000 політичних активістів. Крім цього, уряд США збільшив число депутатів Верховної Ради для проходження навчання в США. Більше 30 депутатів щорічно прямували до Конгресу США для вивчення процедури проходження законів і побудови партійних коаліцій.

Починаючи з 2001 р. більше 100 представників уряду і ЗМІ стали проходити спільне навчання в США в рамках програми з вивчення виборних технологій. За звітами експертів Агентства міжнародного розвитку, їм вдалося зробити роботу Верховної Ради прозорою і більш демократичною, створити партії демократичного спрямування і мобілізувати молодь.

До 2001 р. близько 100 лідерів різних партій і більше 200 представників політичних об'єднань пройшли навчання з організації вуличних кампаній під час виборів. Крім цього, до 2002 р. Міжнародний республіканський інститут мав у своєму активі понад 25 000 навчених спостерігачів, які також представляли різні партії по всій Україні.

Зміна політичної культури і системи неможлива без створення незалежних ЗМІ. Агентство міжнародного розвитку приділяло багато уваги формуванню незалежних теле - і радіоканалів, а також друкованих ЗМІ в Україні. Був створений Центр незалежних ЗМІ, який став ресурсним центром для розподілу американських грантів, новим і незалежним від уряду ЗМІ, та для навчання українських журналістів етиці незалежного репортера. Пізніше при Посольстві США в Києві був відкритий Фонд розвитку ЗМІ (Media Development Fund), який також фінансував вступні проекти українських ЗМІ. На відміну від створення нових законів і партій, даний проект проходив складно, нашоухуючись на опір з боку уряду та інших політичних сил України.

Однак крок за кроком нові телеканали зуміли відвоювати години мовлення на центральних каналах телебачення, а незабаром на базі Центру незалежних ЗМІ був створений і перший окремий канал телемовлення. У 2002 р. був здійснений найефективніший мережевий проект під назвою «Телекритика». Українські журналісти за рахунок коштів США створили перше Інтернет-телебачення, яке брало активну участь у президентській виборчій кампанії. Крім цього, даний проект моніторив українські ЗМІ на предмет їх залежності від тих чи інших політичних сил. Проект став популярним серед українських глядачів в силу своєї незалежної позиції. За допомогою гранту Агентства міжнародного розвитку канал також створив програму «Демократія і управління» і спільно з Центральною виборчою комісією підготував чотири телевізійні передачі з метою підвищення рівня громадянської самосвідомості українців.

ТЕМА 7. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ КИТАЮ

1. Витоки та специфіка публічної дипломатії Китаю.

2. Суб'єкти публічної дипломатії Китаю.

3. Інструменти публічної дипломатії Китаю.

1. Витоки та специфіка публічної дипломатії Китаю

Активне вивчення і впровадження публічної дипломатії в політичну практику КНР було продиктовано двома основними моментами. По-перше, сприятлива культурно-історична база стала хорошою основою для впровадження концепції м'якої влади в сучасних умовах. По-друге, негативний імідж Китаю, що сформувався у цілому ряді іноземних держав в 1990-х, підштовхнув китайське експертне співтовариство до більш поглибленого вивчення питання взаємодії з іноземними аудиторіями і конструювання позитивного образу Китаю у світі.

Незважаючи на іноземне походження концепції м'якої влади, китайські дослідники звернули увагу на те, що використання «м'яких» методів для здійснення впливу на інші країни завжди було важливою частиною культурної і політичної традиції Китаю.

Більш того, як китайські, так і зарубіжні вчені відзначають, що підтримка специфічної системи відносин сформувалися навколо Китаю в давнину, саме м'яка влада грала важливу роль. Саме культурна традиція значною мірою полегшила процес адаптації концепції м'якої влади в Китаї. Для китайських інтелектуалів концепція Дж.Найя виглядала як сучасний розвиток суджень древніх мудреців Піднебесної.

Одна зі складнощів, яка виникла при вивченні м'якої влади і публічної дипломатії в китайському академічному співтоваристві полягала в труднощі пошуку адекватного перекладу даних понять на китайську мову.

Термін «м'яка влада» був переведений як *жуань шілі* (软实力), а термін «публічна дипломатія» як *гунгун вайцзяо* (公共外交).

Поняття «публічна дипломатія» є відносно новим для Китаю, в китайському академічному співтоваристві досі тривають дискусії щодо чіткого визначення терміна і його кореляції з терміном «народна дипломатія».

Китайські автори незмінно підкреслюють, що «народна дипломатія» на відміну від публічної, є специфічною особливістю зовнішньої політики Китайської Народної Республіки, і нерозривно пов'язана з діяльністю Комуністичної партії Китаю.

Керівники КНР завжди розглядали дружні відносини між народами як базу для надійних міждержавних відносин. Появу і розвиток народної дипломатії в основному пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Чжоу Еньлая, який ефективно використовував її для просування інтересів Китаю. Нерідко китайські дослідники посилаються на його фразу про те, що дипломатія Китаю складається з офіційної, напівофіційної і народної дипломатії. Дослідник Лі Чжіюн наводить як приклад одну з перших згадок терміна «народна дипломатія» в газеті «Женьмінь жибао» у зв'язку з обміном спортсменами між КНР і Японією до офіційного встановлення дипломатичних відносин. Таким чином, специфіка народної дипломатії КНР

полягає в тому, що вона формально не вважається офіційною урядовою дипломатією, але при цьому є способом налагодження неформальних зв'язків між народами різних країн при провідній ролі Комуністичної партії Китаю і в єдності з її політичним курсом. До речі, саме цей спосіб встановлення зв'язків сприяв і налагодженню відносин з США (знаменита пінг-понгова дипломатія).

На даний момент народною дипломатією в Китаї займаються різні громадські організації, найбільша з яких – Китайське народне товариство дружби з закордоном (КНТДЗ). У китайському розумінні, Громадські організації не є повністю автономними і побічно контролюються державою. Так як уряд КНР не може фокусуватися на всіх НУО (їх більше 350 000 в КНР), він концентрується в основному на організаціях, що представляють можливу загрозу безпеці. Велика частина організацій є досить самостійними, і роль держави обмежується схваленням при прийнятті найбільш серйозних рішень. Китайські дослідники виділяють три фактори, які відрізняють ці організації від державних: 1) вони засновані не з ініціативи держави; 2) вони функціонують окремо від держави; 3) вони служать встановленим Статутом Організації інтересам.

Для порівняння, до народної дипломатії традиційно належать такі заходи як встановлення зв'язків між побратимськими містами, Організація локальних недержавних товариств дружби, обміни театральними труппами, творчими колективами, діяльність волонтерів.

Китайські автори виділяють наступні три загальні риси публічної дипломатії: нею керує уряд; її об'єктом є уряди і народи іноземних держав; її мета – поліпшити образ держави, яка її реалізує.

Згідно з китайськими дослідниками, публічна дипломатія є взаємодією по лінії держава-суспільство, а народна дипломатія – по лінії суспільство-суспільство. При цьому, незважаючи на те, що вона розглядається як спілкування приватних осіб і громадських організацій, це не виключає провідну роль партії як головного куратора та ідеолога цієї взаємодії.

Один із керівників Державної Ради КНР Чжао Цічжен у своїй роботі «Від народної дипломатії до публічної дипломатії» дає визначення народної дипломатії як зовнішніх контактів і взаємодії, що здійснюються в різноманітному і різноманітному міжнародному співтоваристві за власною ініціативою правосуб'єктними організаціями, в офіційну компетенцію яких не входить державна дипломатія, або фізичними особами в ім'я державних інтересів своєї країни, цілей офіційної дипломатії або для заповнення недоліків офіційної дипломатії або в ім'я збереження миру в усьому світі і захисту спільних інтересів людства.

Як приклад таких організацій, до офіційної компетенції яких не входить державна дипломатія, автор наводить, крім найбільшої організації народної дипломатії - КНОДЗ (Китайське народне товариство дружби із закордоном), так само Китайську асоціацію щодо співпраці неурядових організацій (CANGO), Китайську асоціацію сприяння розвитку демократії, Китайський фонд миру і розвитку тощо. Отже, у категорію публічної дипломатії потрапляють виключно проекти, ініційовані безпосередньо державними органами.

Вивчаючи роботи китайських вчених про публічну дипломатію КНР, можна так само виділити основні характеристики «публічної дипломатії з китайською специфікою». По-перше, це «культурна» орієнтованість заходів в рамках публічної дипломатії. Ідея спиратися саме на китайську культуру і цінності, була озвучена ще

в 1990 р. професором Фуданьського університету (в даний момент займає посаду завідувача Центру політичних досліджень (вивчення політики) при ЦК КПК) Ван Хуніном, слідом за яким багато китайські дослідники неодноразово підкреслювали, що саме традиційні китайські цінності, можуть стати альтернативою або, як мінімум, доповненням західним, особливо при вирішенні таких глобальних проблем, як бідність, екологічні проблеми і регіональні конфлікти. Використання культури як потужної сили демонструється китайськими дослідниками на прикладі США. Професор китайського народного університету Фан Чанпін у зв'язку з цим зазначає, що навіть при загальному спаді, те, чим Америка є, її суть, досі є привабливим продуктом, на якому базується міць країни.

Видається, що упор на культурну складову пов'язаний з традиційним сприйняттям китайської культури як ефективного способу здійснення впливу на інші народи. На думку китайських дослідників, такі китайські цінності як «збігається єдність неба і людини» («тянь жень Хе і і»), гармонія різноманітного і несхідного «хе Ер бу тун» – модифіковані КПК в концепцію гармонійного суспільства і гармонійного світу реальна альтернатива західним цінностям, особливо при вирішенні проблем, які в умовах панування існуючої західної моделі не представляється можливим. Професор Північно-Західного технологічного університету Лу Суге зазначає, що в традиційній китайській культурі величезна увага приділяється поняттю жень (гуманність), що означає милосердне і гуманне поводження з людьми, протистояння деспотизму і допомогу слабким. Такі принципи як «чесність-основа всього», «довіра на першому місці» є ключовими в традиційній китайській системі цінностей і є дуже життєздатними в процесі вирішення міжнародних питань.

Ідея про культурну орієнтованість публічної дипломатії КНР завоювала найбільшу кількість прихильників і підтримку на рівні керівництва країни. 24 жовтня 2002 року Цзян Цземінь згадав концепцію «гармонії різноманітного і несхідного» у своїй промові на відкритті бібліотеки імені Джоржа Буша старшого в Техасі: «Гармонія – запорука розвитку і зростання, відмінності – можливість доповнювати один одного. Це важливі умови розвитку взаємин, і база для спільного розвитку різних цивілізацій». 10 грудня 2003 р. Вень Цзябао, виступаючи в Гарварді зазначив: «Підхід *хе ер бу тун* може допомогти вирішувати конфлікти, що виникають в сучасному світі, так як більшість з них ініційовані не зіткненням інтересів, а незнанням і упередженнями». Ху Цзіньтао, виступаючи в Лондоні 9 листопада 2005 року зазначив, що протягом всієї історії Китай прагнув підтримувати гармонійні відносини з сусідами, і дотримувався ідеї *хе ер бу тун*.

Отже, основною метою публічної дипломатії Китаю є поглиблення взаєморозуміння різних культур, підтримка і поширення принципів сталого і гармонійного розвитку і стимулювання встановлення дружніх і відкритих відносин між країнами.

Інша особливість публічної дипломатії КНР, яку виділяють китайські автори – її націленість не тільки на іноземних реципієнтів, а й на громадян своєї країни. Хоча для західних дослідників дані сфери політики поділяються, для китайських – побудова гармонійного суспільства всередині країни і гармонійного світу (в міжнародному сенсі) нерозривний процес. Ця ідея також йде з давньої традиції, коли політика не поділялася на внутрішню і зовнішню, так як «імператор

безкорисливий і поширює свій добрий вплив і на ханьців, і на варварів, змінюючи їх за образом і подобою серединою імперії». Китайські дослідники відзначають, що за допомогою публічної дипломатії необхідно роз'яснювати політику КНР не тільки іноземцям, а й співвітчизникам. Для пояснення різних політичних кроків проводяться лекції та зустрічі з представниками Міністерства закордонних справ, інтернет-дискусії, конференції за участю видних дипломатів.

Сюди ж можна віднести і дипломатичну роботу, спрямовану на китайців-емігрантів (хуацяо), завоювання симпатії яких може сприяти зростанню популярності Китаю в країні їх проживання.

Крім того, серйозну увагу дослідників викликає той факт, що західна культура і спосіб життя набули серйозного поширення в Китаї, тому одним з найважливіших завдань автори бачать у підвищенні престижу своєї країни в першу чергу серед власного населення. Ці розробки також отримали схвалення керівництва країни, в результаті чого дослідження і популяризація китайської культури та історичної спадщини стало одним з пріоритетних напрямків політики держави (феномен, який отримав назву «культурний бум» (веньхуа же (文化热))).

Широкі дискусії академічної спільноти присвячені ролі конфуціанства в стратегії розвитку Китаю.

По-перше, багато елементів конфуціанства використовуються в політичній практиці сучасного Китаю: наприклад, концепція виховання народу сягає корінням до класичних конфуціанських творів. По-друге, специфічні риси конфуціанства дозволили йому не втратити актуальність і донині. Серед них, наприклад, нерозривність з фундаментальними цінностями китайської цивілізації, гнучкість і здатність до оновлення, орієнтованість на зміцнення центральної влади і здатність ефективно здійснювати контроль над суспільством, згладжуючи соціальні протиріччя. Конфуціанство є тим духовним стрижнем, який відіграє головну роль у протидії дезінтеграції китайського суспільства. При цьому більшість китайських дослідників не виступає за повну ізоляцію від західних цінностей. Навпаки, вони закликають з одного боку запозичувати все краще інших культур, з іншого – пропонувати краще, що є у китайської культури світу, так як конфуціанство є невід'ємною частиною світової культурної спадщини.

Порівнюючи китайську публічну дипломатію з американською, слід зазначити, що протягом своєї діяльності в цьому напрямку Китай не прагнув беззастережно нав'язати свою точку зору іншим країнам, а тим більше втручатися в їх внутрішні справи заради досягнення своїх зовнішньополітичних цілей.

Китай завжди дуже чуйно реагував на думку інших країн і прагнув до взаємовигідної співпраці, в той час як США завжди були схильні вважати суперництво в цій сфері грою з нульовою сумою (виграш одного – це програш іншого). Важливою відмінною рисою є і те, що Китай не прагне за допомогою публічної дипломатії поширювати неправдиву інформацію про інші країни, і тим більше, провокувати зміни всередині іншої країни. Головне завдання китайської публічної дипломатії – розповісти світу про справжній Китай. Зміст офіційних міжнародних ЗМІ Китаю: періодичних видань, теле-і радіотрансляцій, новин і відео в Інтернеті – це здебільшого розповідь про себе, а не обговорення інших, і ні в якому разі не критика внутрішньої політики інших держав. Це кардинально відрізняє публічну дипломатію Китаю.

У своїй книзі «Публічна дипломатія і діалог культур» Чжао Цичен зазначає: «Деякі великі держави використовують підхід, який можна описати наступним чином: «лише я гідний поваги» і навіть «атакувати інших, підносити себе». Китай же намагається знайти спільне, незважаючи на існуючі відмінності, спокійно і з витримкою розповідає про ситуацію в державі». Таким чином, публічна дипломатія Китаю покликана показати, що прийшов час мислити глобально і розцінювати діалог культур як єдино можливий шлях спільного гармонійного розвитку. У зв'язку з цим важливим завданням публічної дипломатією представляється здатність Китаю змінити «менталітет холодної війни», який має на увазі поділ світу на протиборчі табори за ідеологічним принципом, будувати відносини між країнами в дусі співпраці. У щорічному Звіті про публічну дипломатію Китаю за 2011–2012 роки, автори відзначають, що всі звинувачення на адресу Китаю про те, що він становить загрозу миру, також походять з такої логіки поділу світу на протиборчі сторони.

Тісно пов'язане з цим і питання про межі використання Китаєм публічної дипломатії: чи повинна вона бути тільки реактивною або ставати більш активною.

Прихильники оборонного характеру публічної дипломатії вважають, що основне завдання для Китаю – це поліпшення іміджу країни і викорінення стереотипу про «китайську загрозу». Прихильники цієї точки зору вважають, що китайська модель розвитку не зможе замінити західну, більш того занадто агресивна поведінка в цьому напрямку позначиться на відносинах з США і лише посилить страх перед китайською загрозою. Такий підхід відображає суть концепції мирного розвитку Китаю, яка передбачає мирне і гармонійне співіснування різних за політичним устроєм і культурною спадщиною держав, а не загальну уніфікацію під чиеюсь егідою.

Друга група вчених виходить з того, що китайська модель розвитку повинна бути активно «експортована». На їх думку, досвід Китаю дуже цінний, його модель розвитку може бути альтернативною західної, а країни самі можуть вирішити, яку модель розвитку вибрати. Прихильники активної китайської публічної дипломатії трактують роль Китаю в мінливій міжнародній системі наступним чином: «Зараз для Китаю найголовніше питання полягає в тому, як сформулювати набір цінностей з китайською специфікою, впровадити їх в міжнародну систему і зробити китайську модель привабливою для країн, що розвиваються».

За останні роки економічні та політичні успіхи Китаю, підвищення статусу країни значно вплинули на самосвідомість китайців. Якщо раніше ліберальна демократія визнавалася «ідеалом», до якого необхідно прагнути, то тепер це вже не є непорушною істиною, навпаки – труднощі при спробах підлаштуватися під західні стандарти вже розглядаються не як вади держави, а як неспроможність цих самих стандартів. Китайські інтелектуали відзначають, що після Другої світової війни всі міжнародні інститути, та й вся система міжнародних відносин була сконструйована західними країнами на основі їх уявлень про універсальні цінності. Ідея про те, що ті країни, які не вписуються в цю систему, є збитковими, стала аксіомою в міжнародних відносинах. Цілком природно, що китайські принципи мирного співіснування, як наприклад, невтручання у внутрішні справи, повагу політичного вибору і рівність сторін залучають багато країн, і китайські

дослідники все частіше підкреслюють цю тезу, коментуючи збільшення активності Китаю в сфері публічної дипломатії.

До недавнього часу більшість китайських вчених не піддавала сумніву керівну роль держави і партії в ініціюванні та проведенні заходів публічної дипломатії, а, отже, і в нарощуванні м'якої влади країни. У той же час повний контроль цієї сфери державою традиційно піддається критиці з боку західних аналітиків. Наприклад, Джозеф Най називає керівну роль держави головним мінусом м'якої влади Китаю, так як недовіра до керівництва країни тягне недовіру до всіх заходів під його егідою.

Останнім часом на рівні експертних дискусій розглядається можливість залучення більш широкого кола учасників, наприклад, НУО і громадянського суспільства. Деякі китайські дослідники вважають, що обмежена можливість НУО і громадянського суспільства брати участь в нарощуванні м'якої влади країни серйозно знижує ефективність всіх заходів в даній сфері. В епоху економічної глобалізації та інформатизації уряду слід приділяти все більше уваги тому, що у народу є потенціал зробити внесок у дипломатію держави, гармонію в світі і співпрацю, тому треба підтримувати активну участь народу в публічній дипломатії. Важливий позитивний момент, який простежується в роботах багатьох китайських авторів – усвідомлення необхідності адаптації Західної концепції до китайських умов і реалій міжнародної обстановки, і здатність критично оцінювати існуючі проблеми.

Китайські автори відзначають перешкоди, які заважають проведенню ефективної публічної дипломатії. По-перше, відсутність спеціальних структур та інститутів, з чіткими повноваженнями і колом обов'язків, які б цілеспрямовано займалися розробкою і реалізацією публічної дипломатії на професійному рівні, а, отже, і професійних кадрів. По-друге, відсутність серйозної теоретичної бази публічної дипломатії Китаю, і як наслідок комплексної стратегії. По-третє, слабка участь громадянського суспільства.

Незважаючи на те, що публічна дипломатія термін порівняно новий для китайського наукового співтовариства, багато китайських авторів, розмірковуючи про її сутність, знаходять витоки і приклади політики завоювання розташування іноземних громадян «м'якими» методами в ранніх періодах історії Китаю. Аналізуючи традиційну зовнішньополітичну доктрину Китаю можна виділити окремі елементи, співзвучні з ідеями концепції м'якої влади. Так, зовнішньополітична доктрина стародавнього і середньовічного Китаю базувалася на уявленні про дворівневу систему «мир-космос», де на верхньому рівні простір було організовано за троїчною системою, що складається з елементів «небо, земля, людина». Головним, що породжує все, було Небо, а китайський імператор був «представником» Неба на землі (Син Неба). Таким чином, правитель серединної держави виступав організатором всього «світу-соціуму» (нижнього рівня). На нижньому рівні системи знаходилася Піднебесна (весь світ), в центрі якої розташовувалося серединне держава (Китай). Іншими словами, імператор Китаю ніс відповідальність за всю Піднебесну (весь світ). Благотворний вплив властивої китайському імператору сили Де, що переповнювала територію серединної держави, повинно було поширюватися і за його межі, тобто на Піднебесну, перетворюючи «варварів чотирьох сторін світу» і залучаючи їх до благ китайської цивілізації».

Таке розуміння світу і свого центрального місця в ньому зумовило специфіку відносин Китаю з сусідами. Однак некоректно сприймати ідею китайців про перевагу їх нації над оточуючими «варварами» як націоналізм в західному сенсі цього слова. Китайці не вважали свою цивілізацію переважаючою іншої, скоріше вони розглядали її як єдиний центр цивілізації, відкидаючи в принципі можливість існування порівнянного за моральними і етичними параметрами етносу.

Генрі Кіссінджер, розмірковуючи у своїй книзі «Про Китай» про природу місіонерства США і Китаю, зазначає, що якщо США вважали свої цінності універсальними для всього людства і активно займалися їх поширенням на благо менш успішних народів, Китай сприймав свої цінності, як єдино можливі і дозволяв іншим культурам переймати їх. Таким чином, те, що китайський імператор «долучав» іноземців до китайської цивілізації, позиціонувалося китайцями не як нав'язування більш досконалої системи цінностей, а як прилучення «варварів» до цивілізації в принципі.

Своєрідний механізм взаємодії з сусідами відбився в сформованій до VI-X ст. системі «васалітету». Суть цих взаємин полягала в тому, що іноземці формально втягувалися в «даннічеську» систему відносин з Китаєм: прибували до двору з даниною, виконували необхідний церемоніал, таким чином, визнаючи верховенство китайського імператора. У Пекіні це розглядалося як вираз покірності імператору, і робилося не заради економічної вигоди, а для того щоб підтримувати сформовану китаєцентричну політичну систему. Те, що система працювала, показувало силу імператора і наявність світової гармонії.

Розмірковуючи про унікальність такого сприйняття світу Дж. Фербенк у своїй роботі «Зовнішня політика Китаю в історичній перспективі», зазначає, що китайський світовий порядок існував тільки для китайської сторони. Це твердження може бути справедливим лише частково. Дійсно, з одного боку відомі випадки, коли іноземні посольства відмовлялися брати участь у виконання всіх церемоніальних процедур, тим самим прирікаючи свої місії на провал, з іншого боку були і ті, хто, навпаки, використовували такий стан справ у своїх корисливих цілях (наприклад, щоб отримати в якості відповідних дарів імператора дорогі подарунки). Незважаючи на це, система не була чисто формальною. Включені в китайську систему миру сусіди «в обмін на прояв покірності і самознищення, а також якісь Ритуальні почесті («дипломатія коутоу») на адресу владики Піднебесної отримували дещо і вельми істотне – гарантії безпеки від великої династії, до якої вони долучалися». Крім цього складно заперечувати, що масштабний цивілізаційний потенціал країни вражав представників інших культур і приваблював сусідів. Це підтверджується і численними фактами запозичень іншими культурами елементів китайської цивілізації і тим, що навіть завойовники Китаю не піддавали сумніву його центральне положення, правила з китайської столиці і стежили за дотриманням всіх традицій і церемоніалу.

Стабільність і життєздатність системи підкріплювала впевненість китайців у неминучій «китаїзації» всіх народів, що стикаються з їх культурою. Таким чином, залучення інших народів до китайської цивілізації в рамках доктрини «світовлаштувальної монархії» і включення їх в сферу свого впливу за допомогою потужної культурної складової є одним з традиційних принципів у взаєминах Китаю із зовнішнім світом.

Якщо для Китаю характерне переконання у величчї і перевазі китайської цивілізації, для США – теза про американську винятковість і величч американської нації, для Китаю близькість з «данниками» визначається спільною культурною спадщиною, для США – загальними політичними цінностями. Це підтверджує тезу про місіонерський характер зовнішньої політики обох країн.

Специфіку «м'якого» підходу у зовнішній політиці Китаю відображає прагнення уникнути силового впливу, використання замість цього гуманності і, при необхідності, хитрості при вибудовуванні відносин. Відповідно до основних постулатів конфуціанства, ідеальний правитель повинен спиратися не на фізичну силу, а на мораль. У трактаті «Мен-цзи» (IV–III ст. до н. е.) зазначається: «Істинному правителю (вану) протиставлений гегемон (ба). Якщо ван в управлінні використовує добру силу (де) і гуманність (жень), то ба «використовує силу і нехтує гуманністю». Під впливом цих ціннісних установок традиційна зовнішньополітична доктрина Китаю виходила з того, що при взаємодії з «варварами» (народами, що населяли околиці Піднебесної) основний упор слід робити на «всеблагий вплив імператора» і тільки у виняткових випадках на застосування сили.

Сучасні китайські дослідники, коментуючи концепцію м'якої влади звертаються і до філософа Лао Цзи. У трактаті «Дао Де цзін» він не раз підкреслює перевагу м'якого над твердим: «Всі істоти і рослини при своєму народженні ніжні і слабкі, а при загибелі сухі і гнилі. Тверде і міцне – це те, що гине, а ніжне і слабке – це те, що починає жити. Тому могутнє військо не перемагає і міцне дерево гине. Сильне і могутнє не мають тієї переваги, яке мають ніжне і слабке»; «вода – це найм'якша і слабка істота в світі, але в подоланні твердого і міцного вона непереможна, і немає їй на світі рівного. Слабкі перемагають сильних, м'яке долає тверде».

Навіть у класичному трактаті з військового мистецтва «Мистецтво війни» Сунь Цзи ідеальна перемога визначається як підпорядкування держав дипломатичними методами, без військових дій: «Сто разів битися і перемогти – не найкраще, краще – підкорити не борючись». Джозеф Най зазначає, що ідея Сунь Цзи про те, що початок війни є провалом політики, відображає центральну ідею м'якої влади: вище мистецтво полягає в тому, щоб змусити суперника підкоритися добровільно без застосування жорсткої сили. Порівнюючи західну військову думку з китайською, Генрі Кіссінджер підкреслює, що, якщо для західної стратегії характерний упор на бойову силу війська і кількість перемог в боях, то для китайської – домінуюча психологічна позиція і кількість перемог, які роблять битви непотрібними. Ідея уникати війни і домагатися цілей шляхом застосування хитрості акцентується і у військовому трактаті У Цзи: «Війна – не знищення противника зброєю, а отримання вигоди без зброї обманом і хитрістю».

Американські аналітики також визнають, що протягом історії Китай більше покладався не на військову експансію, а на складну систему данніческих відносин з сусідами, саме не військова сила, а цивілізаційний потенціал були основою для її лідируючої позиції в регіоні.

Тісно пов'язана з м'яким підходом до досягнення цілей ще одна специфічна для китайської цивілізації риса – стратагемність мислення. Стратагема – це стратегічний план, в якому для противника укладена будь-яка пастка або хитрість. Використання маніпулятивних, «м'яких» засобів для досягнення цілей є

особливістю психології китайців. Однак це не означає, що китайці – це нація спритних інтриганів, хитрунів і ошуканців. Це народ, в першу чергу вміє стратегічно мислити, складати довгострокові плани, як на державному, так і на особистісному рівні, вміє прораховувати ситуацію на достатню кількість ходів вперед і вживає стратагемні пастки для досягнення успіху.

З питаннями іміджу та позиціонування пов'язана Китайська концепція «обличчя». У китайській культурній традиції поняття іміджу тісно пов'язане з легітимністю, відповідно, «втрата обличчя» є серйозною трагедією, саме тому пртягом історії Китаю іміджу приділялася величезна увага. Наприклад, васальна система Імперського Китаю також була покликана «дотримати форму «і» не втратити обличчя», навіть на шкоду матеріальній вигоді: цінність відповідних дарів, які «васали отримували від імператора, у багато разів перевершувала вартість данини». Цією обставиною нерідко користувалися самозванці для отримання таких цінних товарів як шовк або фарфор.

Отже, культурно-історичний досвід Китаю послуживши благодатним ґрунтом для впровадження концепції м'якої влади на сучасному етапі і вплинув на характер публічної дипломатії Китаю. По-перше, серйозний культурний потенціал, який успішно використовувався при взаєминах з сусідами в давнину, в сучасних умовах став відправною точкою для вибудовування стратегії публічної дипломатії Китаю. По-друге, багатовіковий досвід використання «м'яких» засобів впливу на опонентів і упор на дипломатичні методи, ніж відкритий конфлікт, виявився співзвучний з ідеєю завоювання лідируючих позицій мирними методами. По-третє, інструменти публічної дипломатії виявилися доцільними при вирішенні питань пов'язаних з іміджем країни на світовій арені.

Після утворення в 1949 році Китайської Народної Республіки діяльність зі створення позитивного іміджу країни стала важливим інструментом для реалізації зовнішньополітичних цілей. З цього моменту почалася історія формування сучасної публічної дипломатії КНР, яку можна умовно поділити на три етапи.

Перший «підготовчий» етап, який почався в 1949 році і тривав до кінця 70-х, характеризується продовженням активного використання засобів зовнішньої пропаганди, що цілком відповідало духу часу. В умовах міжнародної ізоляції та холодної війни, основним завданням керівництва КНР було заявити про себе, як про гідного і незалежного члена світової спільноти. У 1949 році розпочало свою роботу Управління з видання літератури іноземними мовами (Чжунго гоцзі чубань цзітуань). Під його егідою в 1950 році з'явився перший журнал іноземною мовою – «Народний Китай» (People's China), а в 1951 році була запущена англійська версія ілюстрованого журналу про Китай «Чайна Пікторіал» (China Pictorial), в якому публікувалися барвисті репортажі різних подій політичного і суспільного життя КНР. У 1958 році почалося видання газети англійською мовою «Пекінський огляд» (Бейцзін чжоубао), основне завдання якого було сформульовано в першому випуску: надавати своєчасну, точну і правдиву інформацію про економічний, політичний і культурний розвиток Китаю і його відносинах із зовнішнім світом. Крім цього, управління займалося випуском книг іноземними мовами. У 1950 році Міжнародне радіо Китаю, створене комуністами ще до утворення КНР, було перейменовано в «Радіо Пекін» і стало офіційною міжнародною радіостанцією країни, а в 1952 році при новинному агентстві

«Сінхуа» було організовано Міжнародне інформаційне бюро. За обсягом радіомовлення і кількості представництв в різних країнах КНР незабаром вийшла на третє місце, поступаючись лише США і СРСР. Характерною рисою системи зовнішньої пропаганди був жорсткий контроль з боку держави. Всі матеріали, розраховані на іноземну аудиторію, проходили сувору цензуру відділення пропаганди відділу пропаганди КПК. У 1958 році функції контролю були передані під управління Центральної керівної групи з міжнародних справ на чолі з Чжоу Еньлаєм, а в 1961 році була створена спеціальна керівна група із зовнішньої пропаганди покликана координувати всі структури так чи інакше пов'язані з міжнародною комунікацією, зокрема відділ з міжнародних справ Держради, відділ пропаганди і новинне агентство «Сінхуа».

Жорсткий державний контроль інформаційної політики призвів до того, що використання іншого успішного прийому, колись зіграв на руку КПК – залучення іноземних журналістів до огляду різних аспектів життя Китаю, було практично зведено до мінімуму. У 1954 році було прийнято рішення допускати іноземних журналістів до Китаю, тільки з умовою суворої дозованості інформації та дотриманням ними інструкцій. У підсумку до середини 1960-х у сфері міжнародної комунікації керівництво стало спиратися на підхід нейвай юбе (те, чим можна ділитися зі співвітчизниками відрізняється від того, чим можна ділитися з іноземцями): інформація, що надходить в Китай ззовні, і виходить з нього блокувалася, тим самим ізолюючи китайське суспільство від іноземного впливу, а зарубіжні країни від об'єктивної інформації про те, що відбувається в Китаї.

У 1950-ті роки намітився ще один напрямок – надання допомоги країнами третього світу і позиціонування Китаю як лідера країн, що розвиваються. У 1953 році на переговорах з індійською делегацією прем'єр-міністр Чжоу Еньлай озвучив п'ять принципів мирного співіснування, які згодом були закріплені в домовленостях Бандунгської конференції 1955 року і лягли в основу відносин Китаю з країнами, а саме: взаємна повага територіальної цілісності і суверенітету, ненапад, невтручання у внутрішні справи, рівність і взаємна вигода, мирне співіснування. Особливо гаряче ці принципи були зустрінуті саме країнами, що розвиваються, що не приєдналися до жодного з протидорчих блоків холодної війни. Незважаючи на економічні проблеми молодій республіки, керівництво активно виділяло гроші на допомогу країнам третього світу. У період з 1963 по 1964 рік прем'єр-міністр Чжоу Еньлай відвідав країни Азії та Африки, пропагуючи вісім принципів зарубіжної допомоги, серед яких такі як: Китай ніколи не ставить умови і не просить привілеїв; мета Китаю – допомогти країнам поступово досягти рівня, при якому вони зможуть самі собі забезпечувати і розвиватися незалежно; Китай надає краще обладнання власного виробництва і т.д. Завдяки такій активній діяльності Китаю в даному напрямку, його статус серед країн третього світу підвищувався.

У 1960-ті в рамках боротьби з СРСР за лідерство в міжнародному комуністичному русі Китай почав активно підтримувати революційні рухи в країнах Азії, Африки та Латинської Америки, виділяючи їм великі суми допомоги. У важкий період культурної революції заходи з надання допомоги іншим країнам були значно урізані, але з початку 1970-х стали знову набирати темпи.

Крім економічної допомоги, Китай поступово розвиває практику культурних і освітніх обмінів, більш того культурні обміни розглядаються керівництвом як одна з базових складових політики «мирного співіснування». Прем'єр-міністр Чжоу Еньлай у своїй промові в 1956 році зазначав, що культурні обміни вносять вагомий внесок у встановлення миру, дружби і співпраці між країнами. Протягом історії люди різних країн вчилися один в одного, але зараз деякі країни перешкоджають здійсненню обмінів між людьми з різних соціально-політичних систем. В умовах міжнародної ізоляції керівництво країни робило ставку на налагодження культурних зв'язків у першу чергу з комуністичними країнами і молодими країнами Азії та Африки. Так, у другій половині 1950-х почалися культурні обміни Китаю з африканськими країнами. У травні 1955 року Китай і Єгипет підписали угоду про культурне співробітництво, яке стало першою угодою КНР з культури з країною Африканського континенту. Вже в квітні 1956 року китайська культурна делегація відвідала Єгипет і Судан.

З отриманням африканськими країнами незалежності активізувалися і освітні обміни. Так, в 1961 році в Китаї навчалася приблизно 500 африканських студентів, проте до 1966 року ця кількість впала до 190, а потім і зовсім було заморожено і відновлено лише на початку 1970-х. До охолодження відносин на початку 1960-х років активно розвивалися культурні зв'язки з СРСР. Так, у 1956 році було підписано угоду про культурну співпрацю. Особливий інтерес в СРСР викликали переклади китайських авторів: за період 1946-1960 років було видано 976 книг китайських авторів загальним тиражем близько 43 млн. примірників. Крім цього, китайські політики намагалися використовувати культурну дипломатію і для нормалізації відносин і з країнами західного блоку. Так, при зустрічі з французькою делегацією в 1955 році Чжоу Еньлай підкреслив, що саме культурні обміни можуть стати доброю базою для налагодження відносин.

Причому, якщо американська сторона дотримувалася позиції, що спочатку необхідно вирішити нагальні спірні питання, що заважають налагодженню відносин (про репатріацію військовополонених і про відмову від застосування сили), а лише потім обговорювати другорядні питання культурних обмінів, то китайська сторона вважала навпаки: спочатку необхідно встановити культурні контакти, щоб створити атмосферу співпраці на переговорах і потім плідно вирішити спірні питання. Практика культурних обмінів з країнами була значно скорочена в період культурної революції, але зі змінами всередині країни і заняттям КНР місця в ООН замість Китайської Республіки кількість обмінів знову стало збільшуватися: в період з 1971 по 1976 рік близько 3000 представників від Китаю відвідали з культурною місією більше 50 країн світу.

Початок другого «перехідного» етапу можна датувати кінцем 1970-х, саме тоді почався перехід керівництва Китаю до більш прагматичної політики, що вплинуло на характер взаємодії із зовнішнім світом. Важливою передумовою цих змін послужило налагодження відносин з США. Шанхайське Комюніке, підписане двома країнами в 1972 році, стало важливим документом. Воно визначило не тільки двосторонні взаємини, а й всю атмосферу міжнародних відносин в цілому.

Країни визнали, що, незалежно від відмінності соціальних і політичних систем, всі актори міжнародної системи повинні дотримуватися основоположних принципів мирного існування, таких як повага суверенітету, мирне вирішення

проблем, рівність сторін і відмова від використання сили. США і КНР відмовилися від гегемонії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, виступили проти спроб третіх країн встановити гегемонію і домовилися розширювати контакти між народами в культурній, науковій та освітній сфері.

Незабаром відбувся комплексний перегляд і модернізація всієї зовнішньополітичної концепції КНР. У 1978 році, на 3 Пленумі ЦК КПК одинадцятого скликання були закладені теоретичні основи сучасної зовнішньої політики, що зумовило вектор розвитку та міжнародної комунікації. Було прийнято рішення сконцентрувати зусилля на проведенні внутрішньополітичних перетворень, а зовнішня політика повинна була забезпечувати сприятливі зовнішні умови для досягнення поставлених цілей. Китай відмовився від ідеї поширення світової революції заради більш нагальних і прагматичних цілей, таких як поліпшення життя громадян країни, питання національної безпеки і оптимізація становища Китаю в структурі світових економічних і науково-технічних контактів.

На XII з'їзді КПК були закріплені установки на проведення незалежної зовнішньої політики, скорочення конфронтації і пошуки точок дотику з наддержавами, визнавалося право всіх учасників світової спільноти на власні інтереси, проголошувався відхід від однозначно негативної оцінки дій наддержав. Китай почав позиціонувати себе як країна, що розвивається, яка не прагне до проведення гегемоністської політики. Акцентуючи мирну спрямованість китайської зовнішньої політики, Ден Сяопін у своїх виступах підкреслював, що з посиленням Китаю міцніють і сили миру і через 20-30 років Китай буде грати досить помітну роль у збереженні миру в усьому світі і стабілізації міжнародної обстановки.

Важливу роль у виході Китаю з ізоляції зіграла і сама особистість харизматичного лідера Китаю Ден Сяопіна, якого в 1985 році журнал «Тайм» назвав людиною року. Перехід до політики відкритості показав важливі зміни, які відбулися в підході до відносин з іншими країнами: Китайські керівники усвідомили неефективність ізоляції в сучасних умовах, зростаючу залученість Китаю у світові процеси і тісний взаємозв'язок з навколишнім світом. Всі ці зміни вплинули не тільки на загальний тон зовнішньої політики країни, але і на характер і завдання формування публічної дипломатії, яка поступово ставала важливим допоміжним інструментом політики Китаю для забезпечення цілей його розвитку.

Прагматизм нового зовнішньополітичного курсу справив істотний вплив на цілі і завдання ЗМІ і в цілому на систему міжнародної комунікації Китаю. У 1981 році була заснована найбільша щоденна англomовна газета КНР «Чайна Дейлі» (China Daily). Видання було повністю орієнтоване на іноземну аудиторію і замислювалося як незалежне джерело новин та інформації про Китай, ніж більш ідеалогізована «Женьмінь жибао», англomовна версія якої була запущена в 1985 році. Реформи вплинули і на систему ЗМІ в цілому: хоча основне завдання ЗМІ як «рупора партії» залишилася незмінною, стала змінюватися система управління. На XI конференції радіо і телебачення 1983 року було постановлено, що радіо і телевізійні станції повинні поліпшити економічну ефективність, іншими словами звести до мінімуму державну підтримку.

У 2001 році керівництво Китаю ініціювало програму з реформи ЗМІ з метою створення великих і прибуткових медійних конгломератів, здатних конкурувати

зі світовими. Це спровокувало конкуренцію в засобах масової інформації, а, як наслідок, ЗМІ стали готувати більш цікавий і різноманітний матеріал. Внутрішні засоби масової інформації отримали більше свободи у виборі новин для висвітлення, проте все одно повинні були керуватися загальними установками і подавати інформацію в певному світлі.

Що стосується новин, розрахованих на іноземну аудиторію, то вони продовжували залишатися під суворим контролем: при висвітленні подій, ЗМІ повинні були керуватися інструкціями місцевих відділів пропаганди. Наприклад, в директиві, випущеній для висвітлення бомбардувань китайського посольства в Белграді, пропонувалося подавати новини так, щоб «підняти бойовий дух народу, сформувати громадську думку і сприяти успіху китайської дипломатії. Кампанія повинна тривати близько місяця і проходити в три етапи, протягом яких фокусуватися на почуттях, причинах і діях відповідно». В результаті, одноманітні за характером і змістом новини, що надходять з Китаю, викликали закономірні сумніви в їх достовірності у іноземної публіки. Бійня на площі Тяньаньмень 1989 року погіршила ситуацію і призвела до появи школи «китайської загрози», основна ідея якої, полягала в тому, що посилення Китаю небезпечно для світу. Така ситуація склалася зокрема і через відсутність альтернативних джерел новин про Китай: дефіцит об'єктивної інформації з Китаю компенсувався домислами ззовні. Всі ці фактори поставили керівництво країни перед необхідністю кардинально перебудовувати систему міжнародної комунікації і розробити нову стратегію створення іміджу країни.

2. Суб'єкти публічної дипломатії Китаю

У 1991 році була створена прес-канцелярія при Держраді КНР, покликана сприяти виходу Китаю з міжнародної ізоляції після трагедії 1989 року. Головна мета канцелярії була заявлена так: «поширювати правдиву інформацію про зовнішню і внутрішню політику Китаю, економіку і соціальний розвиток, історію, науку, технології, освіту і культуру, сприяти створенню об'єктивного і достовірного іміджу Китаю». Канцелярія почала координувати різноманітну діяльність, спрямовану на роз'яснення політики Китаю світу: організацію конференцій, видання книг, фільмів і публікацію статистичних даних, надання допомоги іноземним журналістам, які працюють в Китаї, налагодження зв'язків зі ЗМІ в інших країнах. В цей же період була розпочата практика випуску білих книг – офіційних довідкових матеріалів, які детально роз'яснюють політику країни в тій чи іншій області. Величезну роль у формуванні нового стилю взаємодії Китаю з іноземними аудиторіями зіграв, що став на чолі прес-канцелярії в 1998 році, Чжао Цичжен, якого в іноземній пресі не раз називали «творцем нового іміджу Китаю» або «головним піарником КНР». З приходом Чжао в 1998 році діяльність офісу стала орієнтуватися на західну модель: різко збільшилася кількість прес-конференцій, зокрема англійською мовою, китайські лідери стали більш доступними для іноземних журналістів. Всі ці методи взаємодії з іноземцями, абсолютно природні для західних політиків, стали проривом для Китаю. У 2001 році на Національній конференції з питань зарубіжної пропаганди Чжао Цичжен позначив новий напрямок у цій сфері: не тільки інформувати іноземні аудиторії, а й слухати їх.

Зміни торкнулися характеру і обсягів допомоги країнам, що розвиваються. У зв'язку з більш прагматичним підходом до зовнішньої політики економічна допомога країнам, що розвиваються з 1978 року значно знизилася, проте тривала. Тепер мета Китаю була не підтримка комуністичних рухів, а забезпечення мирного оточення для потреб розвитку країни. Однак після трагічних подій на Тяньаньмень в 1989 році, допомога країнам, що розвиваються знову зросла з 1.6 млрд. юанів в 1991 році до 3 млрд. юанів в 1994 році, так як міжнародна ізоляція в черговий раз підштовхнула Китай до зближення з країнами Третього світу.

У сфері культурних та освітніх обмінів склалася суперечлива ситуація. З одного боку політика реформ і відкритості зумовила активізацію обмінів. З 1978 по 1990 рік КНР відправила понад 230 культурних делегацій і підписала угоди про культурне та освітнє співробітництво зі 138 країнами, в тому числі всіма європейськими. З іншого боку, керівництво країни намагалось обмежувати вплив «прогресивних» західних ідей всередині країни. У 1979 році Ден Сяопін виступив з промовою на 4 Конгресі китайських письменників і діячів культури, в якій, зокрема заявив, що в культурній сфері необхідно продовжувати дотримуватися установки Мао Цзедун про те, що література і мистецтво в першу чергу, має служити інтересам широких мас: робітників, селян і військових. В слід за цим, пішов цілий ряд кампаній проти «духовного забруднення» (цінчу цзіншень ужань) 1983-84 і 1986 років, орієнтованих на стримування впливу Заходу і боротьбу з буржуазними ідеями. Таким чином, імпорту культурної продукції із західних країн жорстко регулювався, а прихильники ліберальних ідей суворо каралися.

У 1997 році Китай оприлюднив нову концепцію безпеки, засновану на принципах взаємної довіри, взаємної вигоди, рівності та співпраці. Основний акцент робився на мирне вирішення проблем, побудова взаємовигідних економічних зв'язків і співробітництво у протидії новим викликам, таким як тероризм і транснаціональна злочинність. Концепція була офіційно закріплена в Білій книзі з національної оборони 1998 року. Це позначило появу нового тренду: почався процес активного залучення КНР в міжнародне співробітництво і позиціонування країни як відповідального члена світової спільноти, що бере активну участь у вирішенні глобальних і локальних проблем. Китай поступово став відходити від позиції дистанціювання від різних структур і альянсів, вступати в локальні і глобальні організації та об'єднання, а також активніше брати участь в миротворчих операціях ООН. До середини 1990-х країна стала членом понад 1000 організацій.

Зі зміною покоління керівників Китаю в 2003 році можна констатувати початок нового етапу розвитку публічної дипломатії. В цілому продовжуючи дотримуватися установки Ден Сяопіна про те, що треба «ховатися в тіні» (таогуан янхуей), нове покоління політиків взяло курс на більш активну роль в міжнародних справах. Саме в цей період почався бум досліджень присвячених м'якій владі і публічної дипломатії Китаю, а два цих терміни стали активно вживатися вченими і політиками. Зокрема м'яка влада стала розглядатися як один з обов'язкових компонентів комплексної національної могутності (цзунхе голі (综合国力)), а розвиток ефективної публічної дипломатії як пріоритетний напрям політики.

Поштовхом для активного розвитку публічної дипломатії саме в цей період послужили три головні чинники. По-перше, як вже не раз зазначалося, керівництво країни всерйоз перейнялося іміджем Китаю в світі. По-друге, завдяки неймовірному економічному піднесенню Китай не тільки став значущим гравцем на світовій арені, а й здатним матеріально забезпечувати масштабні зовнішньополітичні ініціативи, зокрема заходи публічної дипломатії. Нарешті, по-третє, Китай представив світу концепцію свого розвитку, тим самим сформулювавши концептуальні основи свого зовнішньополітичного курсу.

У 2003 році на азіатському форумі в Боао Чжен Біцзян, віцепрезидент Центральної партійної школи, озвучив ідею «мирного піднесення» (Хепін цзюеці) Китаю. У своєму виступі він зазначив, що Китай, на відміну від інших держав минулого, які вибирали шлях агресії і експансії і в підсумку терпіли крах, буде розвиватися мирно і сприяти створенню мирної міжнародної обстановки. У лютому 2004 року на церемонії святкування 110-річчя з дня народження Мао Цзедуну цю концепцію офіційно озвучив тодішній голова КНР Ху Цзіньтао, що послужило стимулом для активних дебатів з приводу «мирного піднесення» всередині країни і за її межами. В результаті активного обговорення, слово «піднесення», яке вселяло побоювання іншим країнам, було замінене на «розвиток». Вже в квітні 2004 року, на щорічному форумі в Боао Ху Цзіньтао висунув концепцію «мирного розвитку» (Хепін фачжань) Китаю, а в грудні 2005 року була випущена Біла книга про мирний розвиток, де була сформульована головна його мета: створення гармонійного світу загального процвітання. Нарешті, виступаючи на Саміті ООН в Нью-Йорку в 2005 році, Ху Цзіньтао представив світовій спільноті теорію «гармонійного світу» (Хесе Шицзе), основна ідея якої – вирішення питань мирним шляхом на основі принципів мирного співіснування, протидії гегемонії однієї країни, підвищення ролі ООН і тим самим створення нового світового порядку. Підсумовуючи ці три концепції, можна виділити основні напрямки політики Китаю в їх рамках: багатополарність, взаємовигідне економічне і політичне співробітництво, розвиток ефективної системи колективної безпеки і налагодження діалогу різних культур.

Публічна дипломатія стала розглядатися китайськими керівниками як вдалий допоміжний інструмент для вирішення зовнішньополітичних завдань. Поява концепції розвитку і розстановка пріоритетів дозволили чітко сформулювати цілі публічної дипломатії Китаю на сучасному етапі: по-перше, позиціонування КНР як країни, діяльність якої в першу чергу спрямована на внутрішній розвиток і поліпшення життя своїх громадян; по-друге, установка про те, що Китай прагне проявити себе як надійного економічного партнера, співпраця з яким сприятиме взаємній вигоді і не несе загрози; по-третє, Китай виступає як хранитель і провідник найдавнішої культурної спадщини, яким він прагне поділитися зі світом, по-четверте, Китай хоче, щоб його сприймали як відповідального члена світової спільноти, зацікавленого у вирішенні світових проблем і в побудові гармонійного світу.

Система публічної дипломатії Китаю, яка формувалася протягом останніх десятиліть, до початку 2000-х отримала чіткі контури. Головними структурами, які займаються розробкою і прийняттям рішень у сфері публічної дипломатії, стали **Відділ зарубіжної пропаганди КПК**, який в 1998 році поміняв англійську назву з Відділу пропаганди (Propaganda department) на **Департамент з**

громадських справ (Publicity Department) з метою остаточно прибрати негативні асоціації, пов'язані зі словом пропаганда і **Прес-канцелярія Держради КНР**.

Відділ пропаганди (назва китайською мовою залишилося колишнім) знаходиться під безпосереднім контролем ЦК КПК і є основною структурою відповідає за ідеологічну роботу, коригування і контроль ідеологічного виховання суспільства, створення директив для освітніх установ і ЗМІ. На офіційній сторінці відділу в мережі Інтернет (китайською мовою) можна знайти різноманітну інформацію про КПК. Наприклад, там представлені документальні фільми про Мао Цзедуна, Чжоу Еньлая, Ден Сяопін, освіту КНР, популярні комуністичні пісні. У розділі «Класика» можна скачати праці Мао Цзедуна, Лю Шаоці або Ден Сяопіна. Також можна взяти участь у вікторині і відповісти на різні питання, наприклад, що включає в себе теорія Ден Сяопіна або звідки походить назва Китайська Народна Республіка.

Прес-канцелярія підпорядковується безпосередньо Держраді КНР і основними її завданнями є:

- 1) поширення інформації про Китай у світі;
- 2) відстеження інформації про Китай, що з'являється в зарубіжних ЗМІ;
- 3) проведення прес-конференцій;
- 4) створення друкованої та електронної продукції з різних питань політики, культури і соціального розвитку Китаю.

На офіційному сайті канцелярії можна ознайомитися з текстами всіх білих книг, випущених з 1991 року, подивитися анонси прес-конференцій або прослухати в режимі онлайн поточну прес-конференцію, ознайомитися з новинами з Китаю, проведеними і планованими культурними заходами.

У 2011 році додатково була створена Канцелярія у справах Інтернет-інформації, основні завдання якої були проголошені: 1) вдосконалення системи правового регулювання у сфері інтернет-інформації; 2) посилення контролю за інформацією і контентом в Інтернеті; 3) керівництво плануванням і розробкою зацікавленими відомствами програм у культурній сфері, таких як онлайн-ігри, аудіо - та відеопродукція, Інтернет-видання; 4) планування і створення провідних новинних сайтів; 5) боротьба з нелегальними веб-сайтами.

Важливу роль у реалізації заходів публічної дипломатії відіграє Міністерство закордонних справ КНР. Одна з функцій Міністерства, заявлених на офіційному сайту: організувати заходи публічної дипломатії, курирувати справи іноземних журналістів та інформаційних структур, акредитованих в Китаї, а так само «управляти за дорученням китайським народним товариством дружби з закордоном». Міністр закордонних справ Китаю (з 2007 року) Ян Цзечі, надає величезного значення питанням публічної дипломатії в роботі Міністерства. У своїх виступах та інтерв'ю Ян нерідко зачіпає питання розвитку публічної дипломатії в Китаї, публікує статті з даної теми. Наприклад, у статті міністра в журналі «У пошуках правди» основні завдання Міністерства закордонних справ у сфері публічної дипломатії визначені наступним чином: зміцнити структуру публічної дипломатії, посилити роботу у сфері міжнародної комунікації, зміцнити інституційний механізм публічної дипломатії, поліпшити контингент кадрів у цій сфері.

У 2004 році при Департаменті інформації та друку МЗС КНР відкрився відділ з питань публічної дипломатії, який відповідає за такі проекти як Дні відкритих дверей в Міністерстві, на яких всі бажаючі можуть поспілкуватися з

представниками міністерства і задати питання, брифінги з представниками преси, координування заходів публічної дипломатії посольств і представництв Китаю в інших країнах. Вже за останні 15 років значно покращився кадровий склад Міністерства, що серйозно підвищило його ефективність та імідж. За даними дослідження 2005 року більше половини китайських дипломатів – люди молодше 35 років, які не тільки відмінно говорять англійською мовою, а й мовою країни перебування. За словами одного з дипломатів: «Якщо раніше було легко бути китайським дипломатом, достатньо було вивчити кілька фраз, які визначали зовнішньополітичну лінію, тепер необхідно знати все».

Особистість дипломатів також стала відігравати важливу роль у просуванні позитивного іміджу країни. Широко відомий випадок з китайським послом в Нідерландах пані Сюе Ханьцин, яка, завдяки своїй активній участі в інтерв'ю і навіть веденню власної колонки в одній з місцевих газет, стала відома не тільки в дипломатичних, але і більш широких колах і справила позитивне враження на приймаючу сторону. У 2000 році для підвищення ефективності взаємодії з іноземною пресою при Міністерстві був організований Міжнародний прес-центр, який крім організації прес-конференцій і поїздок журналістів, веде безпосереднє спілкування з громадянами в режимі онлайн.

Крім цих основних структур, до системи публічної дипломатії Китаю можна віднести Міністерство культури і Міністерство освіти КНР, так як культурні та освітні обміни і заходи стали важливою частиною публічної дипломатії. За даними Міністерства культури КНР у Китаю налагоджені тісні культурні зв'язки з 160 країнами і регіонами і підписано близько 800 щорічних програм обміну з 145 країнами.

У 1998 р. при Міністерстві культури КНР був створений *Департамент культурної індустрії*, а в пропозиції ЦК КПК «Про складання десятого п'ятирічного плану економічного і соціального розвитку», прийнятих у жовтні 2000 р. на 5-му Пленумі ЦК КПК 15-го скликання було вперше введено поняття «культурна індустрія».

3. Інструменти публічної дипломатії Китаю

На сучасному етапі формування публічної дипломатії визначився набір інструментів, який Китай активно використовує для реалізації її цілей. До базових, які з'явилися з початку формування даного напрямку політики можна віднести використання ЗМІ, публікації, культурні та освітні обміни та економічна допомога країнам. З'явилися і нові напрямки: активне поширення мови і культури за кордоном за допомогою Інститутів Конфуція, співпраця в науковій сфері, організація великомасштабних заходів, активна участь в міжнародних організаціях і проектах.

Китай прагне гармонійно розвивати такі елементи публічної дипломатії як:

1) сприйняття – моніторинг думок і відгуків на політику Китаю, відстеження критики;

2) впровадження – роз'яснення політичних кроків (білі книги, інтерв'ю з проблемних питань) та інформаційна робота (прес-конференції);

3) культурна дипломатія – робота Інституту Конфуція, просування кінематографу, мистецтва і літератури країни, культурні заходи;

4) обміни – прийом і відправка іноземних студентів, обмін фахівцями, вченими;

5) ЗМІ – розвиток мережі теле - і радіопрограм іноземними мовами, створення інтернет-контенту;

б) формування іміджу включає проведення великих міжнародних заходів, допомогу країнам, що розвиваються, участь у ліквідації наслідків стихійних лих, епідемій, активне донорство в міжнародних організаціях.

Важливо, що керівництво країни усвідомлює дієвість і актуальність використання інструментів публічної дипломатії для досягнення зовнішньополітичних цілей, що визначає успіхи, яких Китай домігся в нарощуванні м'якої влади за останні роки.

Ще з 2005 року почалося активне обговорення ефективного просування китайської культури «зовні», що позначається терміном «цзоучуцзюй чжаньлюе». Зокрема у 2005 році було оприлюднено пропозиції щодо подальшого зміцнення та поліпшення якості культурної продукції та послуг на експорт, у 2006 році – політика підтримки та стимулювання експорту культурної продукції та послуг. Основні завдання даного напрямку політики полягають у створенні сприятливих умов для просування китайських книг, фільмів, музики, комп'ютерних ігор за кордоном, популяризація китайського традиційного і сучасного мистецтва, підтримка проведення культурних заходів тощо.

Поширення китайської мови і культури за кордоном стало одним з пріоритетних напрямків політики Міністерства освіти КНР і організованої під його егідою ще в 1987 році Державної канцелярії з поширення китайської мови за кордоном (Ханьбань). Особливого розмаху діяльність Ханьбань набула в 2004 році, коли китайське керівництво поставило завдання забезпечити можливість вивчення китайської мови іноземцям по всьому світу. З цією метою по всьому світу почали з'являтися центри з вивчення китайської мови і культури – інститути Конфуція, перший з яких відкрився в 2004 році в Сеулі.

Крім цього, Китай успішно займається залученням іноземних студентів для навчання в Китаї: якщо в 1998 році близько 43 тис. іноземців приїхали здобувати освіту в Китай, то в 2005 ця цифра сягнула 140 тис. В 2010 році кількість студентів вперше перевищила 290 тисяч, з них студенти з Азії традиційно займають перше місце – 64.21%, на другому місці європейці – 16.15%, Америка – 11.05%, Африка – 7.09% і Океанія – 1.50%. Найбільша кількість студентів приїхала вчитися з Південної Кореї, США та Японії. Важливу роль у залученні студентів відіграє Рада з грантів, яка надає фінансову допомогу іноземним студентам для навчання в Китаї та китайським для отримання освіти в кращих ВУЗах світу.

Китай методично підвищує ефективність китайських ЗМІ англійською мовою і налагоджує тісну взаємодію з іноземними засобами масової інформації (у 2009 році під ці цілі було виділено 45 млрд.юанів). Зокрема, серйозна увага приділяється сфері інформаційних технологій: у звіті Міжнародного економічного форуму станом інформаційних технологій в 2001–2002 році Китай був на 64 місці, в 2005–2006 рр. вже на 50, а в 2010–2011 рр. на 36, випередивши за цим показником Італію, Бразилію, ПАР і Росію.

Зокрема, CCTV (центральне китайське телебачення) має 7 каналів, що віщають за кордоном, в тому числі російською та арабською мовами. Популярність і авторитет новинного агентства «Сінхуа» за останні кілька років

виросли настільки, що воно перетворилося в одне з найбільш цитованих джерел новин, поряд з «Рейтерс». Хоча, на відміну від «Рейтерс», «Сінхуа» не є незалежною корпорацією, і вся інформація проходить суворий контроль уряду Китаю, посилання на повідомлення даного агентства регулярно зустрічаються в роботах дослідників. Щодня «Сінхуа» випускає в середньому 15 тис. новин по всьому світу, 12 тис. з яких про Китай.

У 2008 році Пекін затвердив нові правила для іноземних журналістів, що працюють в Китаї, які значно послабили обмеження, накладені попередніми правилами, виданими в 1990 році. Зокрема, тепер іноземним журналістам, які бажають взяти інтерв'ю в осіб або організацій в Китаї, не потрібно отримувати дозвіл від відповідних китайських установ, а журналістам, які працюють у відкритих для іноземців районах, не треба отримувати дозволи від місцевої влади.

Кількість культурних заходів зросла за останнє десятиліття у багато разів. Величезну популярність придбали так звані «культурні роки» або «культурні фестивалі», на яких жителі зарубіжних країн могли ближче познайомитися з китайською культурою. Звіт ЮНЕСКО за 2006 рік показав, що Китай вийшов на друге місце з експорту культурної продукції (його частка склала 19%). Яскравими прикладами підвищення інтересу до китайської культури можна назвати, наприклад, успіх сучасного китайського художника Чжана Сяогана, одна з картин якого «Комрад №120» в 2006 році була продана за безпрецедентну для Китаю суму в 979 200 доларів США на аукціоні в Нью-Йорку. Пізніше рекорд художника досяг позначки понад 6 млн.доларів. У 2012 році письменник Мо Янь отримав Нобелівську премію з літератури, що спричинило сплеск інтересу до сучасної китайської літератури.

Серйозно були розширені рамки зарубіжної допомоги – від іноземних інвестицій і регулярної економічної допомоги країнам, що розвиваються до навчальних програм для професіоналів з країн, що розвиваються і допомоги при стихійних лихах. У 2005 році Китай став третьою країною в світі за обсягом продовольчої допомоги нужденним країнам, а в своїх заявах лідери КНР не раз називали надання допомоги обов'язком великої країни. Особливу симпатію у країн, що розвиваються викликає те, що Китай, за висловом дослідника з Гонконгу Френка Чина «не читає лекцій з демократії і прав людини...». Це одна з причин, чому багато країн, що розвиваються, на очевидному прикладі економічного успіху Китаю позитивно оцінюють його модель розвитку, яка отримала назву Пекінський консенсус на противагу Вашингтонському, який в 2011 глава ВМФ визнав застарілим.

Не можна недооцінювати і роль людського фактора в публічній дипломатії КНР. Учасники на всіх рівнях: від високопоставлених осіб до студентів з обміну відіграють важливу роль. Голова і прем'єр-міністр КНР як ключові фігури зовнішньої політики Китаю відіграють найважливішу роль у формуванні нового іміджу країни. За оцінками дослідників кількість їх візитів в інші країни зросла за останні роки в 4 рази. Інтерв'ю з журналістами, прес-конференції та спілкування з простими людьми стали невід'ємними пунктами програми візитів. Також Китай направляє високопоставлених чиновників на різні локальні заходи.

Слідом за збільшенням числа китайських студентів і туристів за кордоном, Агентство з туризму КНР запустило загальнонаціональну програму з інформування жителів про правила поведінки за кордоном. У свою чергу щорічно

величезна кількість людей приїжджає в Китай вчитися або відпочивати. У 2010 році понад 260 000 іноземних студентів з 194 країн світу приїхали вчитися в Китай. У п'ятірку країн, з яких найбільше студентів приїхали здобувати освіту в Китаї, увійшли Південна Корея, США, Японія, Таїланд і Росія, причому більшість студентів приїхали вивчати китайську мову, з метою залишитися працювати в Китаї. Молодих людей приваблюють не тільки комфортні умови навчання та проживання, а й насичена культурна програма. Студенти, що навчаються в Китаї, виявляють величезний інтерес до китайської каліграфії, бойових мистецтв, літератури, медицини, філософії.

Поширення китайської мови, як одного з аспектів культури, також є одним з основних завдань публічної дипломатії. Провідною організацією, діяльність якої спрямована на «налагодження дружніх зв'язків з іншими країнами і поглиблення розуміння китайської культури і мови, серед тих, хто вивчає китайську мову», є Інститут Конфуція. У завдання Інституту Конфуція входять:

- 1) організація курсів китайської мови і культури;
- 2) проведення наукових конференцій, присвячених Китаю;
- 3) популяризація мови і культури Китаю через різні конкурси та заходи;
- 4) проведення кваліфікаційного тесту з китайської мови (HSK);
- 5) підготовка та видання навчальної літератури з китайської мови;
- 6) студентські та викладацькі стажування в Китаї, консультації з навчання в КНР.

Те, що Китай активно розвиває цей проект, свідчить стрімке збільшення кількості інститутів по всьому світі: в 2006 році, в середньому в світі з'являвся один Інститут Конфуція кожні 4 дні, причому подія незмінно супроводжувалося пишною церемонією відкриття і активно висвітлювалося в пресі. На кінець 2010 року в світі діяло 322 інститути Конфуція і 369 шкіл Конфуція в 96 країнах світу. І вже станом на 2020 рік у десятках країн на шести континентах було більше 540 інститутів Конфуція. Крім цього, щорічно збільшується кількість середніх і вищих навчальних закладів, які пропонують вивчення китайської мови.

Активно Китай використовує і такий дієвий інструмент публічної дипломатії як організація міжнародних заходів. За останні роки країна стала організатором найбільших міжнародних і локальних заходів: спортивних (Азіатські ігри та Олімпійські ігри), культурних (Світова виставка в Шанхаї, рік Китаю в Росії, культурні тижні в Берліні), політичних (саміт АСЕАН, Міжнародна конференція ООН з питань прав жінок) і т. д. Проведення такого роду заходів – це не тільки хороша можливість ще раз заявити про себе як про активного члена світової спільноти, а й продемонструвати рівень розвитку країни, дати можливість іноземним гостям відчувати на собі «чарівність» Китаю.

Нарешті, в століття інформаційних технологій, керівництво КНР активно впроваджує використання мережі Інтернет для проведення заходів публічної дипломатії. За статистикою кількість користувачів в Китаї з 1997 року зросла з 620 тис. до 300 млн. Успішні приклади такого використання включають запуск провідних англійських ресурсів про Китай і китайських ЗМІ в мережі Інтернет, публікації білих книг, статей і виступів керівників, активізацію китайських блогерів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте основні етапи розвитку публічної дипломатії США.
2. Охарактеризуйте роль Вільяма Фулбрайта у розвитку публічної дипломатії США.
3. Визначте особливості публічної дипломатії США періоду «холодної війни».
4. З'ясуйте роль Інформаційного агентства США у здійсненні публічної дипломатії.
5. Визначте значення цільової аудиторії в концептуалізації публічної дипломатії США.
6. Охарактеризуйте програму доктринальної війни в контексті здійснення публічної дипломатії.
7. Визначте внесок Генрі Кіссінджера у розвиток публічної дипломатії США.
8. Розкрийте сутність політики «перенавчання» (re-education), яку здійснювали США в Німеччині в рамках публічної дипломатії.
9. Охарактеризуйте роль Закону про закордонну допомогу в розвиток публічної дипломатії США.
10. Визначте внесок Агентства США з міжнародного розвитку як суб'єкта публічної дипломатії.
11. Дайте характеристику особливостей публічної дипломатії США в країнах Латинської Америки.
12. З'ясуйте роль публічної дипломатії США у стимулюванні революцій у Польщі, Угорщині та Чехословаччині наприкінці 1980-х рр.
13. Визначте роль адміністрації Р. Рейгана у розвитку публічної дипломатії США.
14. Охарактеризуйте особливості публічної дипломатії США в Україні.
15. З'ясуйте китайську концепцію публічної дипломатії. Визначте, чим вона відрізняється від народної дипломатії.
16. Проаналізуйте ідею культурної орієнтованості публічної дипломатії КНР.
17. Визначте спільне та особливе між китайською та американською моделями публічної дипломатії.
18. Проаналізуйте реактивну та активну концепції публічної дипломатії Китаю.
19. З'ясуйте роль даосизму та конфуціанства в розвитку публічної дипломатії Китаю.
20. Осмисліть публічну дипломатію Китаю через ідею ідеальної перемоги Сунь Цзи, що міститься в його творі «Мистецтво війни».
21. Проаналізуйте китайську модель публічної дипломатії через призму концепцій стратагемності мислення та «обличчя».
22. Висвітліть генезу публічної дипломатії Китаю.
23. Визначте та охарактеризуйте суб'єктів публічної дипломатії КНР.
24. З'ясуйте особливості інструментів китайської публічної дипломатії.
25. Визначте роль Інституту Конфуція у реалізації завдань публічної дипломатії Китаю.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Висоцький О.Ю. Електронна дипломатія як інструмент пропаганди // Політологічний вісник. – К., 2018. – Вип.81. – С. 51-59. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pv_2018_81_8.pdf
2. Висоцький О.Ю. Пропагандистські стратегії цифрової дипломатії // Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 листопада 2017 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – С.9-12. - Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/2386796/>.
3. Висоцький О.Ю. Пропагандистські технології електронної дипломатії // Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 29-30 березня 2019 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. – С.3-5. - Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/2844676/>.
4. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія // Сучасна політична лексика : навч. енциклопед. словник-довідник / [І.Я. Вдовичин, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н.М. – Львів : «Новий Світ-2000», 2015. – С.237.
5. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія //Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmi та інші новотвори); за заг.ред. Н.М.Хоми. – Львів: «Новий Світ-2000», 2015. – С.323.
6. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія як форма нової пропаганди // Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної наукової конференції. 27-28 березня 2020 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. – С.11-13. – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/3079540/>.
7. Гуцал С. Публічна дипломатія як сучасний пріоритет зовнішньої політики держави / С. Гуцал // Стратегічні пріоритети. – №3 (16). – 2010. – С.106-112.
8. Качинська Н.О. Публічна дипломатія як тактика формування привабливого іміджу держави на міжнародній арені / Н. О. Качинська // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія. – Вип. 2. – 2011. – С.89-95/
9. Опанасюк О. І. Особливості сучасної публічної дипломатії / О. І. Опанасюк // Гілея: науковий вісник. - 2017. - Вип. 117. - С.238-243. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_117_63
- 10.Перебийніс Є. Роль та місце публічної дипломатії у забезпеченні національних інтересів держави / Є. Перебийніс // Україна дипломатична. – 2013. – Вип. 14. – С. 915-925.
- 11.Процюк М. Публічна та культурна дипломатія як засіб «м'якої сили» України: запозичені моделі, реальні кроки та стратегічні пріоритети / М. Процюк // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 23. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Частина II. Серія «Політичні науки» / За заг. ред. В.Г. Ціватого, Н.О. Татаренко. – Київ, 2016. – С.21-28.
- 12.Руднева В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні // Вісник

- Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – Вип.1. – С.147-153. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_1_18.
13. Caitlin E. Schindler. *The Origins of Public Diplomacy in US Statecraft: Uncovering a Forgotten Tradition*. Palgrave Macmillan, 2018. - XIX, 325 p.
 14. Carta C., Higgott R. *Cultural Diplomacy in Europe: Between the Domestic and the International*. Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, 2020. - XV, 274 p.
 15. Davis Cross M.K., Melissen J. *European Public Diplomacy: Soft Power at Work*, 2013. - XIX, 245 p.
 16. d'Hooghe I. *China's Public Diplomacy*. Brill – Nijhoff, 2014. – 424 p.
 17. Hartig F. *Chinese Public Diplomacy: The Rise of the Confucius Institute*, Routledge, 2015. – 214 p.
 18. *International public relations and public diplomacy: communication and engagement* / edited by Guy J. Golan, Sung-Un Yang, Dennis F. Kinsey. New York: Peter Lang Publishing, Inc., 2015. – 458 p.
 19. Jian Wang. *Soft Power in China: Public Diplomacy through Communication*. Palgrave Macmillan, 2011. – 211 p.
 20. Leonard M., Stead C., Smewing C. *Public Diplomacy*. L.: The Foreign Policy Centre, 2002. – 101 p.
 21. Manor, I. *The digitalization of public diplomacy*. Palgrave Macmillan series in global public diplomacy. 2019. – 364 p.
 22. Pamment J. *British Public Diplomacy and Soft Power: Diplomatic Influence and the Digital Revolution*. Palgrave Macmillan, 2016. - XV, 247 p.
 23. Snow N., Taylor Ph.M. *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. - L.; N.Y.: Routledge, 2009. – 403 p.
 24. Velikaya A. A., Simons G. *Russia's Public Diplomacy: Evolution and Practice*. Springer International Publishing; Palgrave Macmillan. 2020. - XXI, 285 p.
 25. Zaharna R.S. *Battles to Bridges: US Strategic Communication and Public Diplomacy after 9 11*. Palgrave Macmillan, 2010. – 246 p.

ЗМІСТ

ТЕМА 6. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США	3
1. Публічна дипломатія США у період холодної війни	3
2. Американська публічна дипломатія після розвалу СРСР	17
3. Публічна дипломатія США в Україні	20
ТЕМА 7. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ КИТАЮ	24
1. Витоки та специфіка публічної дипломатії Китаю	24
2. Суб'єкти публічної дипломатії Китаю	36
3. Інструменти публічної дипломатії Китаю	40
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	44
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	45

УДК 005.521:32
ББК 66.06
В 53

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету суспільних наук та міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(протокол № 7 від 13 лютого 2020 р.)

Рецензенти:

Побочий І.А., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології Національної металургійної академії України (м. Дніпро);

Кривошеїн В.В., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

В 53 Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина II. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. – 48 с.

Публічна дипломатія є реалізацією м'якої влади країни на міжнародній арені, просуванням інтересів держави в світі за рахунок мобілізації підтримки закордонної громадськості. Ця підтримка досягається завдяки стимулюванню бажання закордонної громадськості споживати ідеали демократичності, раціонального управління, добropорядності, добробуту, безпеки, успішності та необмежених можливостей розвитку людського потенціалу. Дане видання є конспектом лекцій з дисципліни «Публічна дипломатія», що викладається у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара. Друга частина навчального посібника містить теми, присвячені особливостям публічної дипломатії США та Китаю.

Рекомендовано для студентів спеціальності «міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, що цікавляться проблемами міжнародної взаємодії та глобального управління.

© Висоцький О.Ю., 2020